

DCIDOB 51. La Mediterrània (I).

Introducció.

La Mediterrània

La Mediterrània agrupa un important nombre de països que comparteixen un mar petit que enllaça tres continents —Àsia, Europa i Àfrica. La història de la Mediterrània ha estat marcada per diversos processos definidors de la seva especificitat: primer, va constituir durant molts segles un centre de poder mundial, tant a nivell polític com econòmic i religiós. Segon, a mesura que el món es tornava eurocèntric, la Mediterrània visqué un gran declivi que l'allunyà definitivament dels grans centres de poder internacional. Tercer, durant el nostre segle, la regió es transformà en objecte de disputa entre les grans potències, especialment en el període de la Guerra Freda, i va esdevenir un focus de crisis i conflictes armats a mesura que el món es transformava en una realitat complexa i contradictòria.

En aquests moments, la Mediterrània ocupa un lloc rellevant en l'agenda internacional. Malauradament, però, aquest fenomen no constitueix una mostra de la seva renovada importància com a regió cohesionada i activa en el sistema internacional ni implica, de moment, la seva emergència com a model d'integració i cooperació regional. Ben al contrari, la Mediterrània és d'actualitat com a mostra de l'existència d'un espai amb múltiples línies de fractura —desigualtats econòmiques, diferències polítiques i religioses, societats i cultures diverses— i conflictes oberts entre els quals l'àrab-palestí-israelià i la guerra a l'ex-Iugoslàvia constitueixen els exemples més sagnants.

En l'actual moment de transformació del sistema internacional i de redefinició dels projectes de construcció europea, l'existència d'aquests problemes i diversitats a la Mediterrània bé poden transformar la regió en un centre de greu inestabilitat, o bé poden constituir l'estímul inexcusable per repensar la regió com espai on poder exercir la tolerància i la cooperació a tots els nivells.

La tasca de transformar aquesta realitat conflictiva en futur superador de diferències no és gens fàcil. Molts són els temes que separen els països de la Mediterrània i, sens dubte, els problemes derivats de la seguretat —en totes les seves dimensions, econòmica, política, militar o mediambiental— constitueixen l'epicentre de la problemàtica regional. Malgrat això, en els darrers mesos hem assistit a un renovat interès per la Mediterrània en diversos fòrums europeus i transeuropeus, tot reforçant la idea que és necessari trobar un llenguatge comú entre els països que l'envolten. Tanmateix, les perspectives de diàleg que representa la celebració d'una Conferència sobre la Mediterrània la pròxima tardor a Barcelona ens fa considerar que és possible construir un futur comú entre els pobles d'aquesta mar que ens és tan propera. És precisament per aquests motius que hem decidit presentar en aquest número un dibuix global de què és la Mediterrània i analitzar alguns dels seus trets més importants.

DCIDOB 51. **La Mediterrània (I).**

La Mediterrània: regions geopolítiques.

La Mediterrània: regions geopolítiques



EUROPA

ALBÀNIA

Capital Tirana	Densitat 119 Km ² (1993)
Llengua oficial Albanès	Població urbana 36% (1990)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 25,2 ‰ (1990)
Moneda Lekë	Taxa mortalitat 5,6 ‰ (1990)
Composició ètnica/lingüística Albanesos 98,0% Grecs 1,8% Macedonis 0,1% Altres 0,1%	Taxa de creixement vegetatiu 19,6 ‰ (1990)
Superfície 28.748 Km ²	Esperança de vida en néixer 72,3 (1990)
Població 3.300.000 (1993)	Mortalitat infantil 28,2 ‰ (1991)
Forma de Govern República unitària multipartidista amb una cambra legislativa	Població per llit d'hospital 173 (1990)
Cap d'Estat President: Sali Berisha	
Cap de Govern Primer ministre: Aleksander Meksi	
Partit en el poder Partia Demokratike Shqipërisë (Partit Democràtic d'Albània)	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 2.150 \$	
PNB per sectors (1990)	
Agricultura 35,9%	
Indústria, transports i comunicacions 51,5%	
Comerç 10,1%	
Serveis 2,5%	
Estructura del treball per sectors	
Agricultura 47,0%	
Indústria, transports i comunicacions 32,4%	
Comerç 1,8%	
Serveis 18,8%	
Despeses militars	
— sobre el total del PNB (1989) 4,1%	
— per habitant 50 \$	

BÒSNIA I HERCEGOVINA

Capital Sarajevo	Densitat 86,5 Km ² (1993)
Llengua oficial Serbo-croat	Població urbana 36,2% (1981)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 14,1 ‰ (1990)
Moneda No hi ha moneda pròpia	Taxa mortalitat 6,4 ‰ (1990)
Composició ètnica/lingüística (1991) Musulmans 98,0% Serbis 31,3% Croats 17,3%	Taxa de creixement vegetatiu 7,7 ‰ (1990)
Superfície (1991) 51.129 Km ²	Esperança de vida en néixer 70,5 (1980-82)
Població 4.365.639 (1991)	Mortalitat infantil 15,2 ‰ (1990)
Forma de Govern República multipartidista amb dues cambres legislatives	Població per llit d'hospital 219 (1990)
Cap d'Estat President: Alija Izetbegovic	
Cap de Govern Primer ministre: Haris Silajdzic	
Partit en el Govern Stranka Demokratske Akcije (Partit d'Acció Democràtica)	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 2.454 \$	
PNB per sectors (1992)	
Agricultura 10,9%	
Indústria, transports i comunicacions 63,5%	
Comerç 13,9%	
Serveis / Altres 11,7%	
Estructura del treball per sectors (1990)	
Agricultura 3,8%	
Indústria, transports i comunicacions 55,0%	
Comerç 12,8%	
Serveis / Altres 28,4%	
Despeses militars	
— sobre el total del PNB (1989), no disponible	
— per habitant, no disponible	

CROÀCIA

Capital Zàgreb	Densitat 85,3 Km ²
Llengua oficial Croat	Població urbana 50,8% (1991)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 10,8 ‰ (1991)
Moneda Dinar croat	Taxa mortalitat 11,4 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística Croats 78,1% Serbis 12,2% Bosnians 0,8% Magiars 0,5% Eslovens 0,5% Altres 7,8%	Taxa de creixement vegetatiu 0,6 ‰ (1991)
Superfície 56.538 Km ²	Esperança de vida en néixer 70,5 (1982)
Població 4.821.000 (1993)	Mortalitat infantil 11,1 ‰ (1991)
Forma de Govern República unitària multipartidista amb dues cambres legislatives	Població per llit d'hospital 153
Cap d'Estat President: Franjo Tudjman	
Cap de Govern Primer ministre: Nikica Valentinc	
Partit en el Govern Hrvatska Demokratsa Zajednika (Unió Democràtica Croata)	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 4.399 \$	
PNB per sectors (1991)	
Agricultura 11,5%	
Indústria, transports i comunicacions 56,7%	
Comerç 26,4%	
Serveis 5,4%	
Estructura del treball per sectors (1991)	
Agricultura 4,0%	
Indústria, transports i comunicacions 47,7%	
Comerç 13,1%	
Serveis 35,9%	
Despeses militars	
— sobre el total del PNB, no disponible	
— per habitant, no disponible	

ESLOVÈNIA

Capital Ljubljana	Densitat 98,6 Km ² (1993)
Llengua oficial Eslovè	Població urbana 48,9% (1991)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 10,8 ‰ (1991)
Moneda Tòlar	Taxa mortalitat 9,7 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística Eslovens 87,8% Croats 2,8% Serbis 2,4% Bosnians 1,4% Magiars 0,4% Altres 5,2%	Taxa de creixement vegetatiu 1,1 ‰ (1991)
Superfície 20.254 Km ²	Esperança de vida en néixer 73,3 (1990)
Població 1.997.000 (1993)	Mortalitat infantil 8,9 ‰ (1990)
Forma de Govern República unitària multipartidista amb dues cambres legislatives	Població per llit d'hospital 167
Cap d'Estat President: Milan Kucan	
Cap de Govern Primer ministre: Janez Drnovsek	
Partit en el Govern Coalició de cinc partits: Partit Liberal Democràtic (LDS) Partit Cristiano-Demòcrata (SKD) Llista Unificada per la Social Democràcia (ZL) Aliança Verda (ZS) Partit Social Democràtic d'Eslovènia	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 7.150 \$ (1991)	
PNB per sectors (1991) Agricultura 7,9% Indústria, transports i comunicacions 68,8% Comerç 15,3% Serveis / altres 8,0%	
Estructura del treball per sectors (1991) Agricultura 12,7% Indústria, transports i comunicacions 42,4% Comerç 11,0% Serveis / altres 33,9%	
Despeses militars — sobre el total del PNB, no disponible — per habitant (1992) 171 \$	

ESPANYA

Capital Madrid	Densitat 77,5 Km ² (1993)
Llengua oficial Espanyol	Població urbana 78,4% (1990)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 9,9 ‰ (1991)
Moneda Pesseta	Taxa mortalitat 8,7 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística (1989) Castellans 72,3% Catalans 16,3% Gal·lescs 8,1% Bascos 2,3% Altres 1,0%	Taxa de creixement vegetatiu 1,2 ‰ (1991)
Superfície 504.782 Km ²	Esperança de vida en néixer 77,3 (1990-95)
Població 39.141.000 (1993)	Mortalitat infantil 7,7 ‰ (1990)
Forma de Govern Monarquia constitucional amb dues cambres legislatives	Població per llit d'hospital 234
Cap d'Estat Rei: Joan Carles I	
Cap de Govern President: Felipe González	
Partit en el Govern Partido Socialista Obrero Español	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 14.030 \$ (1992)	
PNB per sectors (1992) Agricultura 3,5% Indústria, transports i comunicacions 31,8% Comerç / Serveis 58,1% Altres 6,6%	
Estructura del treball per sectors (1992) Agricultura 9,5% Indústria, transports i comunicacions 36,3% Comerç 19,2% Serveis / altres 35,0%	
Despeses militars — sobre el total del PNB (1989) 2,1% — per habitant (1989) 200 \$	

FRANÇA

Capital París	Densitat 106,1 Km ² (1993)
Llengua oficial Francès	Població urbana 74,3% (1990)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 12,9 ‰ (1992)
Moneda Franc francès	Taxa mortalitat 9,1 ‰ (1992)
Composició ètnica/lingüística (1982) Francesos 93,2% Alemanys 2,3% Bretons 1,0% Catalans 0,4% Àrabs 2,6% Altres 4,2%	Taxa de creixement vegetatiu 3,8 ‰ (1992)
Superfície 543.965 Km ²	Esperança de vida en néixer 77 (1991)
Població 57.690.000 (1993)	Mortalitat infantil 6,7 ‰ (1992)
Forma de Govern República amb dues cambres legislatives	Població per llit d'hospital 81 (1990)
Cap d'Estat President: François Mitterrand	
Cap de Govern Primer ministre: Edouard Balladur	
Partit en el Govern Rassemblement pour la République (Unió per a la República [Coalició])	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 22.320 \$ (1992)	
PNB per sectors (1991) Agricultura 5,7% Indústria, transports i comunicacions 31,8% Comerç 15,2% Serveis 39,2% Altres 8,1%	
Estructura del treball per sectors (1991) Agricultura 7,5% Indústria, transports i comunicacions 28,9% Comerç 16,1% Serveis 13,1% Altres 32,0%	
Despeses militars — sobre el total del PNB (1992) 2,7% — per habitant (1992) 610 \$	

GRÈCIA

Capital Atenes	Densitat 78,1 Km ² (1993)
Llengua oficial Grec	Població urbana 62,5% (1990)
Religió oficial Ortodoxa	Taxa natalitat 10,1 ‰ (1992)
Moneda Dracma	Taxa mortalitat 9,5 ‰ (1992)
Composició ètnica/lingüística Grecs 95,5% Macedonis 1,5% Turcs 0,9% Albanesos 0,6% Altres 1,5%	Taxa de creixement vegetatiu 0,6 ‰ (1992)
Superfície 131.957 Km ²	Esperança de vida en néixer 77,2 (1990)
Població 10.310.000 (1993)	Mortalitat infantil 8,2 ‰ (1992)
Forma de Govern República unitària multipartidista amb una cambra legislativa	Població per llit d'hospital 199 (1990)
Cap d'Estat President: Constantin Caramanlis	
Cap de Govern Primer ministre: Andreas Papandreou	
Partit en el Govern Panellinion Sosialistikon Kinema (Moviment Socialista Panhel·lènic)	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 6.230 \$ (1991)	
PNB per sectors (1991) Agricultura 16,3% Indústria, transports i comunicacions 34,8% Comerç 15,3% Serveis 7,9% Altres 25,7%	
Estructura del treball per sectors (1990) Agricultura 22,0% Indústria, transports i comunicacions 33,3% Comerç 16,8% Serveis 18,0% Altres 9,7%	
Despeses militars — sobre el total del PNB (1989) 5,9% — per habitant (1989) 309 \$	

ITÀLIA

Capital Roma	Densitat 190,0 Km ² (1993)
Llengua oficial Italià	Població urbana 67,1% (1991)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 9,8 ‰ (1991)
Moneda Lira	Taxa mortalitat 9,6 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística (1983) Italians 94,1% Sards 2,7% Rètics 1,3% Altres 1,9%	Taxa de creixement vegetatiu 0,2 ‰ (1991)
Superfície 301.277 Km ²	Esperança de vida en néixer 76,7 (1989)
Població 57.235.000 (1993)	Mortalitat infantil 8,3 ‰ (1991)
Forma de Govern República amb dues cambres legislatives	Població per llit d'hospital 153 (1991)
Cap d'Estat President: Oscar Luigi Scalfaro	
Cap de Govern Primer ministre: Gianfranco Fini	
Partit en el Govern No disponible	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 18.580 \$	
PNB per sectors (1991) Agricultura 3,3% Indústria, transports i comunicacions 37,8% Comerç 18,5% Finances 12,4% Serveis / Altres 28,0%	
Estructura del treball per sectors (1991) Agricultura 7,5% Indústria, transports i comunicacions 33,4% Comerç 19,2% Finances 4,1% Serveis / Altres 35,8%	
Despeses militars — sobre el total del PNB (1992) 2,4% — per habitant (1992) 360 \$	

MALTA

Capital La Valetta	Densitat 1.148 Km ² (1993)
Llengua oficial Maltès, anglès	Població urbana 85,3% (1985)
Religió oficial Catòlica	Taxa natalitat 14,8 ‰ (1991)
Moneda Lliura maltesa	Taxa mortalitat 8,0 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística Maltesos 95,7% Britànics 2,1% Altres 2,2%	Taxa de creixement vegetatiu 6,8 ‰ (1991)
Superfície 316 Km ²	Esperança de vida en néixer 75,9 (1991)
Població 363.000 (1993)	Mortalitat infantil 9,6 ‰ (1991)
Forma de Govern República unitària multipartidista amb una cambra legislativa	Població per llit d'hospital 1.706
Cap d'Estat President: Vincent Tabone	
Cap de Govern Primer ministre: Edward Fenech-Adami	
Partit en el Govern Partit Nazzjonalista (Partit Nacionalista)	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 6.850 \$ (1991)	
PNB per sectors (1991) Agricultura 3,3% Indústria, transports i comunicacions 36,1% Comerç 14,3% Finances 14,3% Serveis / Altres 32,0%	
Estructura del treball per sectors (1992) Agricultura 2,1% Indústria, transports i comunicacions 37,4% Comerç 10,1% Finances 2,6% Serveis / Altres 47,6%	
Despeses militars — sobre el total del PNB (1989) 1,1% — per habitant (1989) 62 \$	

PORTUGAL

Capital Lisboa	Densitat 106,3 Km ² (1993)
Llengua oficial Portuguès	Població urbana 33,6% (1990)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 12,2 ‰ (1992)
Moneda Escut	Taxa mortalitat 13,5 ‰ (1992)
Composició ètnica/lingüística (1983) Portuguesos 99,0% Caps-Verdians 0,3% Brasilers 0,3% Espanyols 0,1% Altres 0,5%	Taxa de creixement vegetatiu -1,5 ‰ (1992) Esperança de vida en néixer 74,6 Mortalitat infantil 13,0 ‰ (1991) Població per llit d'hospital 254
Superfície 92.389 Km ²	
Població 9.853.000 (1993)	
Forma de Govern República parlamentària amb una cambra legislativa	
Cap d'Estat President: Mário Alberto Nobre Soares	
Cap de Govern Primer ministre: Anibal Cavaco Silva	
Partit en el poder Partido Social Demócrata (Partit Social Demòcrata)	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 7.670 \$	
PNB per sectors (1990)	
Agricultura	6,3%
Indústria, transports i comunicacions	40,6%
Comerç	17,4%
Finances	9,2
Serveis / Altres	27,1%
Estructura del treball per sectors (1991)	
Agricultura	11,3%
Indústria, transports i comunicacions	37,8%
Comerç	19,8%
Finances	3,0%
Serveis / Altres	27,9%
Despeses militars	
— sobre el total del PNB	3,3%
— per habitant	141 \$

TURQUIA

Capital Ankara	Densitat 76,8 Km ² (1993)
Llengua oficial Turc	Població urbana 61,3% (1990)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 28,0 ‰ (1990)
Moneda Lira turca	Taxa mortalitat 6,0 ‰ (1990)
Composició ètnica/lingüística (1983) Turcs 85,7% Kurds 10,6% Àrabs 1,6% Circàssics 0,3% Turcmans 0,3% Georgians 0,2% Altres 1,3%	Taxa de creixement vegetatiu 22,0 ‰ (1990) Esperança de vida en néixer 70 (1991) Mortalitat infantil 54,0 ‰ (1991) Població per llit d'hospital 465 (1990)
Superfície 779.452 Km ²	
Població 59.869.000 (1993)	
Forma de Govern República multipartidista amb una cambra legislativa	
Cap d'Estat President: Suleyman Demirel	
Cap de Govern Primer ministre: Tansu Ciller	
Partit en el poder Dogru Yol Partisi (Partit del Camí Veritable) Sosyal Demokrat Halkci Parti (Partit Social Democràtic Populista) (Coalició)	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 1.820 \$ (1991)	
PNB per sectors (1990)	
Agricultura	17,8%
Indústria, transports i comunicacions	29,4%
Comerç	23,7%
Finances / Serveis / Altres	22,1%
Estructura del treball per sectors (1991)	
Agricultura	26,3%
Indústria, transports i comunicacions	28,1%
Comerç	10,9%
Finances	0,7%
Serveis / Altres	34,1%
Despeses militars	
— sobre el total del PNB	4,1%
— per habitant	57 \$

XIPRE (*)

Capital Nicosia	Densitat 82,6 Km ² (1993)
Llengua oficial Grec, turc	Població urbana 68,5% (1990)
Religió oficial Cap	Taxa natalitat 18,6 ‰ (1991)
Moneda Llira xipriota	Taxa mortalitat 8,8 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística (1989) Grecs xipriotes 95,0% Altres 5,0%	Taxa de creixement vegetatiu 9,8 ‰ (1991) Esperança de vida en néixer 76,3 (1987-91) Mortalitat infantil 9,8 ‰ (1990) Població per llit d'hospital 186 (1990)
Superfície 6.896 Km ²	
Població 565.000 (1993)	
Forma de Govern República multipartidista unicameral	
Cap d'Estat President: Glafcos Clerides	
Cap de Govern President: Glafcos Clerides	
Partits en el Govern Democratikos Synagermos (Moviment Democràtic) Demokratiko Komma (Partit Democràtic)	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 8.640 \$ (1992)	
PNB per sectors (1992)	
Agricultura	6,0%
Indústria, transports i comunicacions	32,7%
Comerç / Serveis	39,7%
Altres	15,0%
Estructura del treball per sectors (1992)	
Agricultura	12,2%
Indústria, transports i comunicacions	25,6%
Comerç	22,6%
Serveis	19,7%
Altres	19,1%
Despeses militars	
— sobre el total del PNB (1989)	0,9%
— per habitant (1989)	59 \$

(*) L'illa de Xipre es troba dividida des de la invasió turca del 1974. L'any 1983, aquesta part ocupada va proclamar, unilateralment, la independència del territori amb el nom de República Turca del Nord de Xipre. La creació d'aquest nou Estat no ha estat reconeguda, però, per la comunitat internacional. Les dades d'aquest bloc corresponen, doncs, només a la República de Xipre, que representa tres quartes parts tant del territori com de la població.

MAGRIB

ALGÈRIA

Capital Alger	Densitat 11,3 Km ² (1993)
Llengua oficial Àrab	Població urbana 51,7% (1990)
Religió oficial Islam	Taxa natalitat 32,0 ‰ (1991)
Moneda Dinar algerià	Taxa mortalitat 7,0 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística Àrabs 82,6% Berbers 17,0% Altres 0,4%	Taxa de creixement vegetatiu 25 ‰ (1991) Esperança de vida en néixer 66,1 (1990-95) Mortalitat infantil 57,0 ‰ (1991) Població per llit d'hospital 393
Superfície 2.381.741 Km ²	
Població 27.029.000 (1993)	
Forma de Govern Administració militar no constitucional amb cos legislatiu interí	
Cap d'Estat President assistit per l'Alt Consell Estatal: Ali Kafi	
Cap de Govern Primer ministre: Redha Malek	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 2.020 \$	
PNB per sectors (1989)	
Agricultura	7,1%
Indústria, transports i comunicacions	58,9%
Comerç	17,8%
Serveis	16,2%
Estructura del treball per sectors (1990)	
Agricultura	15,9%
Indústria, transports i comunicacions	28,1%
Comerç	7,8%
Serveis	48,2%
Despeses militars	
— sobre el total del PNB (1989)	5,1%
— per habitant	94 \$

LÍBIA

Capital Tripoli	Densitat 2,6 Km ² (1993)
Llengua oficial Àrab	Població urbana 82,4% (1990)
Religió oficial Islam	Taxa natalitat 41,9 ‰ (1990-95)
Moneda Dinar libi	Taxa mortalitat 8,1 ‰ (1990-95)
Composició ètnica/lingüística Àrabs libis 89,0% i berbers 11,0%	Taxa de creixement vegetatiu 6,4 ‰ (1990-95) Esperança de vida en néixer 63,3 (1990-95) Mortalitat infantil 82,0 ‰ (1985-90) Població per llit d'hospital 207 (1982)
Superfície 1.775.500 Km ²	
Població 4.573.000 (1993)	
Forma de Govern Estat socialista amb un cos legislatiu (Congrés General del Poble)	
Cap d'Estat Secretari del Consell General del Poble: Moamer al Kadhafi	
Cap de Govern Secretari del Comitè General del Poble: Abu Zaid Omar Dourda	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 6.800 \$	
PNB per sectors (1989)	
Agricultura	5,5%
Indústria, transports i comunicacions	56,5%
Comerç	6,8%
Finances	8,6%
Serveis / Altres	22,5%
Estructura del treball per sectors (1989)	
Agricultura	19,2%
Indústria, transports i comunicacions	38,2%
Comerç	5,3%
Finances	1,5%
Serveis / Altres	35,8%
Despeses militars	
— sobre el total del PNB (1989)	14,9%
— per habitant (1989)	808 \$

MARROC

Capital Rabat	Població urbana 49,5 (1992)
Llengua oficial Àrab	Taxa natalitat 32,6 ‰ (1990-95)
Religió oficial Islam	Taxa mortalitat 8,3 ‰ (1990-95)
Moneda Dirham marroquí	Taxa de creixement vegetatiu 24,3 ‰ (1990-95) Esperança de vida en néixer 63,3 Mortalitat infantil 68,0 ‰ (1990-95) Població per llit d'hospital 959 (1990)
Composició ètnica/lingüística (1986) Àrabs 70% Berbers 30%	
Superfície 710.850 Km ²	
Població 26.494.000 (1993)	
Densitat 57,8 Km ² (1993)	
Forma de Govern Monarquia constitucional amb una cambra legislativa	
Cap d'Estat Rei: Hassan II	
Cap de Govern Primer ministre: Mohammed Karim Larmani	
Partit en el Govern Després de les eleccions del 1993, el rei va nomenar un govern no partidista	
Producte Nacional Brut (PNB) per habitant 1.030 \$ (1992)	
PNB per sectors (1991)	
Agricultura	18,0%
Indústria, transports i comunicacions	37,5%
Comerç / Finances	20,9%
Serveis / Altres	23,8%
Estructura del treball per sectors (1982)	
Agricultura	39,2%
Indústria, transports i comunicacions	26,6%
Comerç / Finances	8,3%
Serveis / Altres	25,9%
Despeses militars	
— sobre el total del PNB (1989)	5,5%
— per habitant (1989)	48 \$

TUNÍSIA

Capital	Densitat
Tunis	52,0 Km ² (1993)
Llengua oficial	Plació urbana
Àrab	53% (1985)
Religió oficial	Taxa natalitat
Islam	25 ‰ (1991)
Moneda	Taxa mortalitat
Dinar tunisià	6,3 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística (1983)	Taxa de creixement vegetatiu
Àrabs 98,2%	18,7 ‰ (1991)
Berbers 1,2%	Esperança de vida en néixer
Francesos 0,2%	67,5 (1990-95)
Italians 0,1%	Mortalitat infantil
Altres 0,3%	44,0 ‰ (1990-95)
Superfície	Plació per llit d'hospital
164.150 Km ²	510 (1991)
Població	
8.530.000 (1993)	

Forma de Govern

República multipartidista amb una cambra legislativa

Cap d'Estat

President: Zine el-Abidine Ben Ali

Cap de Govern

Primer ministre: Hamed Karoui

Partit en el Govern

Rassemblement Constitutionnel Démocratique

Producte Nacional Brut (PNB) per habitant

1.450 \$ (1991)

PNB per sectors (1991)

Agricultura	17,8%
Indústria, transports i comunicacions	36,4%
Comerç	23,7%
Finances / Serveis / Altres	22,1%

Estructura del treball per sectors (1989)

Agricultura	23,0%
Indústria, transports i comunicacions	32,0%
Comerç	14,8%
Finances / Serveis / Altres	30,2%

Despeses militars

— sobre el total del PNB (1989)	2,8%
— per habitant (1989)	34 \$

ORIENT MITJÀ

EGIPTE

Capital	Població urbana
El Caire	43,9% (1986)
Llengua oficial	Taxa natalitat
Àrab	30,8 ‰ (1991)
Religió oficial	Taxa mortalitat
Islam	7,5 ‰ (1991)
Moneda	Taxa de creixement vegetatiu
Lliura egípcia	23,3 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística	Esperança de vida en néixer
Egipcis 99,8%	59,5
Altres 0,2%	Mortalitat infantil
Superfície	49,6 ‰ (1987)
997.738 Km ²	Plació per llit d'hospital
Població	504 (1990)
53.109.000 (1993)	
Densitat	
53,1 Km ² (1993)	

Forma de Govern

República amb una cambra legislativa

Cap d'Estat

President: Mohamed Hosni Mubarak

Cap de Govern

Primer ministre: Atef Sidki

Partit en el Govern

Partit Democràtic Nacional

Producte Nacional Brut (PNB) per habitant

630 \$

PNB per sectors (1991)

Agricultura	19,7%
Indústria, transports i comunicacions	36,5%
Comerç	19,9%
Serveis	24,0%

Estructura del treball per sectors (1989)

Agricultura	39,5%
Indústria, transports i comunicacions	24,2%
Comerç	8,4%
Serveis / Altres	26,3%

Despeses militars

— sobre el total del PNB (1993)	5,0%
— per habitant	67 \$

ISRAEL

Capital	Densitat
Tel Aviv	248,7 Km ² (1993)
Llengua oficial	Població urbana
Hebreu, àrab	94,4% (1992)
Religió oficial	Taxa natalitat
Cap	21,4 ‰ (1992)
Moneda	Taxa mortalitat
Shequel	6,6 ‰ (1992)
Composició ètnica/lingüística	Taxa de creixement vegetatiu
Jueus 81,9%	14,8 ‰ (1992)
Musulmans 13,9%	Esperança de vida en néixer
Cristians 2,5%	76,6 (1991)
Drusos i altres 1,7%	Mortalitat infantil
Superfície	9,3 ‰ (1992)
21.946 Km ²	Població per llit d'hospital
Població	177 (1992)
5.451.000 (1993)	

Forma de Govern

República multipartidista amb una cambra legislativa

Cap d'Estat

President: Ezer Weizman

Cap de Govern

Primer ministre: Itzhak Rabin

Partit en el GovernPartit Laborista d'Israel
Meretz (Sionista d'esquerra)**Producte Nacional Brut (PNB) per habitant**

11.330 \$ (1991)

PNB per sectors (1989)

Agricultura	3,1%
Indústria, transports i comunicacions	36,2%
Comerç	11,6%
Finances	23,1%
Serveis / Altres	21,9%

Estructura del treball per sectors (1992)

Agricultura	3,1%
Indústria, transports i comunicacions	31,0%
Comerç	12,3%
Finances	9,2%
Serveis / Altres	44,3%

Despeses militars

— sobre el total del PNB (1989)	12,8%
— per habitant	1.323 \$

JORDÀNIA

Capital	Població urbana
Amman	68,0% (1990)
Llengua oficial	Taxa natalitat
Àrab	45,7 ‰ (1991)
Religió oficial	Taxa mortalitat
Islam	4,7 ‰ (1991)
Moneda	Taxa de creixement vegetatiu
Dinar jordà	41,08 ‰ (1991)
Composició ètnica/lingüística (1983)	Esperança de vida en néixer
Àrabs 99,2%	71,5 (1991)
Superfície	Mortalitat infantil
88.946 Km ²	38,0 ‰ (1990)
Població	Població per llit d'hospital
3.453.000 (1991)	No disponible
Densitat	
42,3 Km ² (1993)	

Forma de govern

Monarquia constitucional amb dues cambres legislatives

Cap d'Estat

Husein I

Cap de govern

Abd as-Salam al-Majal

Partit en el govern

No disponible

Producte Nacional Brut (PNB) per habitant

1.150 \$

PNB per sectors (1992)

Agricultura	7,3%
Indústria, transports i comunicacions	27,5%
Comerç	9,7%
Serveis	23,6%
Altres	31,9%

Estructura del treball per sectors (1990)

Agricultura	7,3%
Indústria, transports i comunicacions	29,9%
Comerç	10,1%
Serveis	49,5%
Altres	3,2%

Despeses militars (1989)

— sobre el total del PNB (1989)	12,7%
— per habitant	175 \$

LÍBAN

Capital	Densitat
Beirut	262,6 Km ²
Llengua oficial	Població urbana
Àrab	83,7% (1990)
Religió oficial	Taxa natalitat
Cap	29,6 ‰ (1990-95)
Moneda	Taxa mortalitat
Lliura libanesa	7,7 ‰ (1990-95)
Composició ètnica/lingüística (1993)	Taxa de creixement vegetatiu
Libanesos 80%	21,9 ‰ (1990-95)
Palestins 12%	Esperança de vida en néixer
Armenis 5%	65,2
Sirians, Kurds, altres 3%	Mortalitat infantil
Superfície	44 ‰ (1990)
10.452 Km ²	Població per llit d'hospital
Població	263
2.745.000	

Forma de Govern

República unitària multipartidista amb una cambra legislativa

Cap d'Estat

President: Elias Hrawi

Cap de Govern

Primer ministre: Rafik al - Hariri

Partit en el Govern

No disponible

Producte Nacional Brut (PNB) per habitant

1.250 \$ (1992)

PNB per sectors (1990)

Agricultura	9,5%
Indústria, transports i comunicacions	27,8%
Comerç	31,7%
Finances	8,6%
Serveis / Altres	22,1%

Estructura del treball per sectors (1986)

Agricultura	19,1%
Indústria, transports i comunicacions	32,1%
Comerç	16,5%
Finances	3,5%
Serveis / Altres	28,8%

Despeses militars

— sobre el total del PNB (1990)	4,2%
— per habitant (1990)	52 \$

SÍRIA

Capital	Població urbana
Damasc	50,4% (1990)
Llengua oficial	Taxa natalitat
Àrab	42,5 ‰ (1990-95)
Religió oficial	Taxa mortalitat
Cap	5,7 ‰ (1990-95)
Moneda	Taxa de creixement vegetatiu
Lliura siriana	36,8 ‰ (1990-95)
Composició ètnica/lingüística (1981)	Esperança de vida en néixer
Àrabs 88,8%	67,2 (1990-95)
Kurds 6,3%	Mortalitat infantil
Altres 4,9%	39,0 ‰ (1990-95)
Superfície	Població per llit d'hospital
185.180 Km ²	891 (1990)
Població	
13.398.000 (1993)	
Densitat	
72,4 Km ² (1993)	

Forma de Govern

República unitària multipartidista amb una cambra legislativa

Cap d'Estat

President: Hafez al-Assad

Cap de Govern

Primer Ministre: Mahmoud Zubi

Partit en el Govern

Partit Ba'ath

Producte Nacional Brut (PNB) per habitant

1.020 \$ (1990)

PNB per sectors (1990)

Agricultura	27,7%
Indústria, transports i comunicacions	33,1%
Comerç	24,8%
Finances	3,5%
Serveis / Altres	11,7%

Estructura del treball per sectors (1991)

Agricultura	26,3%
Indústria, transports i comunicacions	28,1%
Comerç	10,9%
Finances	0,7%
Serveis / Altres	34,1%

Despeses militars

— sobre el total del PNB (1989)	11,6%
— per habitant	186 \$

Font: Britannica Yearbook. 1994.

DCIDOB 51. **La Mediterrània (I).**

La regió mediterrània, entre el conflicte i la cooperació.
Elvira Sánchez

La regió mediterrània, entre el conflicte i la cooperació

Elvira Sánchez*

La regió mediterrània engloba una vintena de països molt diversos que tenen en comú la seva proximitat geogràfica i el fet de compartir un mateix espai marítim. En aquest article s'analitzen els grans trets caracteritzadors d'aquesta regió i la seva importància en el context de les Relacions Internacionals d'avui en dia.

Què és la Mediterrània?

Durant moltes dècades, i coincidint amb el llarg període de la postguerra mundial que coneixem com Guerra Freda, la Mediterrània no havia estat considerada com una regió amb pes propi a les Relacions Internacionals. En un món caracteritzat políticament i militarment per l'existència del conflicte entre les superpotències —Estats Units i la Unió Soviètica—, les quals tenien com a màxima preocupació els problemes derivats de la seguretat militar, el mar Mediterrani era considerat com un apèndix de projecció de poder per cadascuna d'elles: bé com a una prolongació de l'Atlàntic per al bloc encapçalat pels Estats Units, bé com a mitjà per assolir l'expansió política i militar del bloc dirigit des de la Unió Soviètica.

En els darrers anys, però, la Mediterrània ha començat a adquirir una nova dimensió que ens permet identificar-la com una de les regions més importants en l'estudi de les Relacions Internacionals, ja que es pot entendre com un microcosmos en el qual s'entrecreuen diversos nivells de cooperació i conflicte importants per analitzar la dinàmica internacional.

No obstant això, aquesta regió no disposa d'uns límits geogràfics clars per poder-la identificar. Podríem parlar de la Mediterrània com la regió que s'estén entre els estrets —Gibraltar a la part occidental i el Bòsfor i els Dardanels a


la part oriental. Aquesta delimitació, però, planteja problemes de rigidesa en el moment d'aplicar-la a la realitat: com es pot parlar de la Mediterrània excloent-hi la mar Negra, una ampliació natural de la regió? Podem incloure països com Egipte i marginalitzar l'àrea del canal de Suez, una prolongació geogràfica de la Mediterrània cap l'Orient Mitjà?

La dinàmica política i econòmica de varies de les subregions mediterrànies —el Llevant entès com a part de la Mediterrània i també com a part inclosa a l'Orient Mitjà, l'existència de Turquia a mig camí entre Europa i Àsia, l'Europa del Sud com a part del continent europeu i de la Unió Europea, entre d'altres exemples— ens fa considerar aquesta regió com a caracteritzada per una geopolítica i una economia variables, un fenomen que permet incloure eventualment països com ara Portugal o Romania, que clarament no formen part de les riberes mediterrànies estrictament parlant.

El mateix dubte que es genera a partir de l'anàlisi geopolítica i econòmica es fa evident quan abordem el problema d'identificació dels factors específics comuns de la regió mediterrània. De fet, pocs són els elements que ajuden a caracteritzar-la. Hom pot mencionar alguns tòpics coneguts, com els que entenen la Mediterrània com a «gresol de cultures» o «cruïlla de civilitzacions». La realitat des de fa molts segles és, però, ben diferent i mostra una regió més caracteritzada per la diversitat i els clivatges diferenciadors que una regió mínimament homogènia.

Els grans clivatges a la regió mediterrània

La regió mediterrània es caracteritza, de manera molt peculiar, per l'existència de múltiples línies de fractura a diversos nivells. Podem parlar d'un primer



En els darrers anys, la Mediterrània ha començat a adquirir una nova dimensió que ens permet identificar-la com una de les regions més importants en l'estudi de les Relacions Internacionals

clivatge de caràcter confessional. *Grosso modo*, podem dibuixar una línia horitzontal separant la regió en dos meitats: la del nord, de tradició cristiana; la del sud, de tradició musulmana, tot i existint petits enclavament musulmans al nord (l'àrea de Bòsnia i Hercegovina, petites comunitats als Balcans), i grups cristians al sud (com, per exemple, la comunitat copta a Egipte) i a l'est (la comunitat maronita del Líban). A aquesta divisió encara s'ha d'afegir la línia de fractura representada per la comunitat jueva d'Israel.

Per complicar una mica més el mapa confessional, podem dibuixar una altra línia —vertical— a la zona nord, que separaria les àrees cristiana-catòlica i cristiana-ortodoxa (simbòlicament la dibuixariem a la zona dels Balcans). També hem de mencionar l'existència d'una majoria musulmana xiïta al Líban, encara que la resta de països islàmics siguin de majoria sunnita.

Mentre que el clivatge confessional es

* Professora de Relacions Internacionals, Universitat Autònoma de Barcelona. Professora de la Fundació CIDOB

Els països de la Mediterrània i les organitzacions regionals

Organització de la Lliga Àrab (LA)	Marroc, Algèria, Tunísia, Líbia, Egipte, Síria, Líban.
Unió del Magrib Àrab (UMA)	Marroc, Algèria, Tunísia, Líbia.
Consell d'Europa (CdE)	Xipre, França, Grècia, Itàlia, Malta, Portugal, San Marino, Espanya, Turquia, Eslovènia.
Unió de l'Europa Occidental (UEO)	França, Grècia, Itàlia, Portugal, Espanya.
Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN)	Portugal, Espanya, França, Itàlia, Grècia, Turquia.
Organització sobre la Seguretat i la Cooperació a Europa (OSCE)	Albània, Bòsnia i Hercegovina, Croàcia, Xipre, França, Grècia, Itàlia, Malta, Mònaco, Portugal, San Marino, Eslovènia, Espanya i Turquia. L'ex-república iugoslava de Macedònia té estatut d'observador.
Organització de la Unitat Africana (OUA)	Marroc, Algèria, Tunísia, Líbia i Egipte.
Unió Europea (UE)	Espanya, França, Portugal, Itàlia, Grècia.

pot dibuixar amb prou claredat en el mapa de la regió mediterrània, el segon clivatge que volem destacar, el de caràcter polític-econòmic, és de més difícil precisió, encara que ningú pugui dubtar de la seva existència. En referència als aspectes econòmics, les diferències entre els països del nord i del sud de la Mediterrània són dramàtiques, especialment si comparem dades de països amb un nivell de creixement econòmic molt diferent.

No és casual que els països menys desenvolupats i amb dades macroeconòmiques més negatives hagin estat sotmesos, durant dècades, al domini de potències alienes, essencialment europees com França i el Regne Unit, hagin nascut com estats en època molt recent i hagin experimentat moments d'instabilitat interna o regional que en molts casos han desembocat en conflicte armat. La dèbil estructura econòmica d'aquests països és, doncs, fruit de, com a mínim, tres tipus de factors: l'explotació dels seus recursos o posició geoestratègica per interessos aliens, la pròpia manca de recursos propis suficients per desenvolupar-se econòmicament i la desviació de fons públic cap a activitats no productives, com podria ser la despesa defensiva, molt important especialment en països amb greus dèficits econòmics. No deixa de resultar deformatòria comparar l'economia dels «pobres» de la Mediterrània amb la dels països bastant o molt desenvolupats de l'Europa del Sud que, en alguns casos, han gaudit dels beneficis resultants de la possessió d'un gran imperi colonial, de reconstruccions econòmiques finançades des de l'exterior (pensem en el Pla Marshall de la postguerra mundial) i disposen d'una llarga experiència en el terreny del desenvolupament econòmic integral i en el de la cooperació econòmica multilateral.

Una anàlisi similar es pot aplicar al terreny de les diferències de règim polític a la regió mediterrània, el tercer clivatge que volíem destacar. Als països de la ribera nord, específicament aquells integrats econòmicament, políticament i/o militarment en organitzacions intergovernamentals europees, la democràcia parlamentària és la forma de govern més generalitzada. Tot i això, val la pena recordar que alguns d'aquests països (Espanya, Portugal) s'han incorporat molt recentment, des del punt de vista històric, a aquesta forma de govern i que d'altres (Grècia, Turquia) han experimentat períodes de govern autoritari en les últimes dècades. Per altra banda, els països nord-orientals han experimentat canvis importants a nivell de règim polític desde 1990 ençà. Si fins a aquesta data simbòlica podíem caracteritzar com a autoritari el règim polític de països com Iugoslàvia, Romania, Albània o Bulgària, ara ens trobem amb països de democràcia parlamentària no

minal, tenint en compte que travessen una etapa de reajustament i consolidació després del desmembrament de l'anomenat «bloc de l'est».

Respecte als països del sud de la Mediterrània, el criteri més orientatiu és el de qualificar els seus règims d'autoritaris, tot matisant l'existència d'una gradació: un nivell més aguditzat d'autoritarisme degut a l'aparició de comportaments polítics propers a la dictadura militar o de partit (com el cas d'Algèria des de la seva independència o de Síria) o més suavitzat per l'existència d'un cert grau de joc polític (com el cas del Marroc o Tunísia).

Els factors d'instabilitat a la regió mediterrània

La majoria d'analistes coincideixen en assenyalar que es poden constatar almenys quatre factors d'instabilitat a la Mediterrània que poden abocar a greus crisis internes a diversos països, evolucionar cap a crisis regionals, i que constitueixen una font d'incertesa per al desenvolupament social, polític i econòmic de la regió.

El primer factor d'instabilitat és la qüestió demogràfica. La majoria de països de la ribera sud de la Mediterrània ha experimentat en els últims anys un fort creixement demogràfic. En el període 1988-1993, aquest increment s'ha situat entorn del 2,5% anual a països com Egipte, Algèria i Marroc. Aquesta tendència adquireix la categoria de problema a la regió mediterrània per diferents

motius, alhora interrelacionats: primer, perquè aquest creixement és relativament important en termes absoluts, però molt rellevant si el comparem amb la tendència demogràfica dels països del nord de la Mediterrània. En el període indicat, Espanya ha tingut un creixement entorn del 0,2% anual, Itàlia del 0,1% i França del 0,6%. Segon, perquè el creixement demogràfic no va acompanyat d'un més alt nivell de desenvolupament econòmic susceptible d'absorbir la mà d'obra jove, un fet particularment rellevant en casos en els que la majoria de població se situa en una franja d'edat entre els 0 i els 29 anys (Egipte, 66%; Marroc, 70%; Algèria, 72%). Les expectatives de creixement demogràfic per les pròximes dècades ens mostren l'agudització d'aquesta tendència: més increment poblacional als països del sud de la Mediterrània i creixement gairebé negatiu als països del nord. Aquest fenomen pot provocar moviments migratoris intrarregionals des de la zona sud de la Mediterrània (especialment dels estats del Magrib i d'Egipte) de caràcter marcadament econòmic i ja és un dels factors explicatius del descontentament social a molts països que eventualment s'ha traduït en revoltes populars fortament reprimides.

El segon factor d'instabilitat és la desigualtat econòmica. Les dades que ajuden a sostenir aquesta afirmació són molt eloqüents: França, Espanya o Itàlia, per exemple, disposen d'un Producte Nacional Brut (PNB) per càpita a l'entorn d'uns 20.000, 13.000 i 18.000 dòlars respectivament; Egipte o Algèria

d'uns 700 i 2.000 dòlars respectivament. Cal, però, anar una mica més enllà de les xifres més conegudes per tenir una perspectiva el més global possible d'aquest problema. La regió mediterrània és marcadament desigual en termes econòmics entre el nord i el sud, però també entre l'est i l'oest (el PNB per càpita albanès és d'uns 800 dòlars i el de Grècia d'uns 6.000). Més encara, els països menys desenvolupats normalment coincideixen amb els que experimenten un fort creixement demogràfic i una situació política inestable. En un món en el que el Nord s'ha convertit en punt de referència econòmica, no deixa de resultar un greuge comparatiu el fet que la riquesa es trobi tan desigualment repartida.

El tercer factor d'inestabilitat és la qüestió islàmica. Els moviments de renovació islàmica han adquirit força social i dimensió política en un moment històric (la dècada dels noranta) coincident amb el final de la Guerra Freda —a nivell de context internacional— i la Guerra del Golf —a nivell de context regional àrab—. Aquests moviments, fortament arrelats a molts països de la zona des de fa dècades, han trobat un «caldo de cultiu» social apropiat en les capes socials més desfavorides per les desigualtats econòmiques i més proclius a rebutjar els valors polítics i culturals occidentals. El procés de renovació islàmica a la majoria de països del Magrib, a Egipte, la importància dels moviments polítics islamistes al Líban, als territoris palestins ocupats, la creixent rellevància d'alguns partits islamistes a Turquia, tot són fenòmens que fan recelar els països del nord de la Mediterrània i apunten eventualment a la molt perillosa emergència d'una nova frontera política a la regió que dividiria els països musulmans del sud dels països del nord més desenvolupats i amb governs laics.

El quart factor d'inestabilitat és l'altíssim nivell de militarització assolit per tots els països de la conca mediterrània, amb una menció especial a la proliferació química i balística. Normalment es dóna més rellevància a les dimensions d'aquest fenomen a la regió sud, donat que el creixement de despesa militar, comparat en termes absoluts amb els de la ribera nord, ha estat molt espectacular en els últims anys. És cert que països com ara Egipte o Algèria tenen una despesa militar entorn del 5,5% del seu PNB, mentre que països com França o Itàlia no arriben al 3%. No obstant això, les xifres més espectaculars corresponen a la Mediterrània oriental, on Israel i Síria, per exemple, arriben a utilitzar entorn del 12% del seu PNB en despesa militar.

Les raons per explicar aquesta tendència apunten a un doble fenomen: primer, l'existència de sistemes polítics dèbils que s'autoafirmen interiorment mitjançant l'enfortiment de les seves capacitats militars; segon, les greus rivalitats subregionals entre estats com

Les subregions mediterrànies

Magrib:

—Marroc, Algèria, Tunísia, Líbia.

Orient Mitjà:

—Egipte, Israel, Síria, Líban

Mediterrània Occidental-Europa del Sud:

—Portugal, Espanya, França, Itàlia, Malta, Mònaco, San Marino.

Mediterrània Oriental-Europa del Sud:

—Eslovènia, Croàcia, Bòsnia i Hercegovina, ex-república iugoslava de Sèrbia i Montenegro, ex-república iugoslava de Macedònia, Grècia, Turquia, Xipre.

Israel i els seus veïns àrabs; Algèria i el Marroc,... Malgrat això, cal mencionar que aquest alt nivell de despesa militar no només inclou els països del sud de la Mediterrània. Els països del nord també són molt forts des del punt de vista militar, encara que aquest fenomen s'hagi produït al llarg del temps i no trobi confirmació en les dades econòmiques anuals o als pressupostos estatals dels últims anys.



En els darrers anys s'han produït diverses iniciatives que poden millorar les relacions entre els països de la Mediterrània, malgrat que els seus resultats concrets hagin estat de poca entitat.

Encara es produeix un altre fenomen tan important com la despesa defensiva per explicar l'alt grau de militarització de la regió. En el període entre 1945 i 1990, l'espai mediterrani ha format part de la línia de confrontació directa entre les superpotències, que per mitjà del desplegament de part de les seves flotes controlaven els esdeveniments a la regió. La continuïtat en el temps d'aquesta voluntat de projectar la força militar —especialment en el cas dels Estats Units— ajuda a que la regió mediterrània hagi esdevingut una de les àrees del món amb més gran concentració de forces militars en l'actualitat.

Les iniciatives per augmentar el nivell de cooperació a la regió mediterrània

Aquest complicat dibuix dels problemes de la Mediterrània no ha deixat d'influir en les polítiques de diversos go-

vern i d'algunes organitzacions internacionals. En els darrers anys s'han produït diverses iniciatives que poden millorar les relacions entre els països de la Mediterrània, malgrat que els seus resultats concrets hagin estat de poca entitat.

La primera i potser més important és la protagonitzada per la decisió de celebrar una Conferència sobre la Seguretat i la Cooperació a la Mediterrània en els propers mesos. Aquesta iniciativa va veure la llum gràcies a l'interès d'Itàlia i Espanya per abordar la problemàtica regional, intentant recollir l'experiència de la Conferència sobre la Seguretat i la Cooperació a Europa de l'any 1975. Com va ocórrer ara fa vint anys, el punt central d'aquesta iniciativa no és tant els acords concrets als que es pugui arribar, sinó el fet de reunir tots els països en un fòrum de discussió que pot obrir les portes a una nova etapa de relacions intermediterrànies més disteses, hereva de la concepció i significació polítiques de l'Acta d'Helsinki.

La segona iniciativa és el diàleg no institucionalitzat dels països de la Mediterrània Occidental, creat el 1990 i que agrupa deu països (els cinc del Magrib, quatre de l'Europa del Sud— Portugal, Espanya, França i Itàlia—, tots membres de la Unió Europea, més el petit Estat de Malta). Aquest diàleg va sorgir per tractar temes de cooperació econòmica d'interès comú, tenint en compte l'existència de dos processos d'integració econòmica —al sud (la Unió del Magrib Àrab) i al nord (la Unió Europea)— i la necessitat de crear una solidaritat regional per superar les disparitats de desenvolupament. Malgrat els seus prometedors inicis, actualment el diàleg ha entrat en una situació de semi-paràlisi degut especialment a la greu situació interna d'Algèria i la difícil situació internacional del règim de Líbia. En definitiva, aquesta iniciativa en el moment present no deixa de ser una continuació de la política mediterrània de la Unió Europea amb Tunísia i el Marroc.

En tercer lloc cal esmentar un conjunt d'iniciatives poc estructurades, com la de la Unió Europea Occidental d'intent d'obertura d'un diàleg amb els països de la Mediterrània Sud, excloent-hi Líbia, o la del Consell de Cooperació de l'Atlàntic Nord per establir relacions més estretes amb els països del Magrib, sobretot en temes que fan referència a la prevenció i gestió de crisis.

L'èxit d'aquestes iniciatives depèn del grau de voluntat política dels governs per llimar les diferències que entrecreuen la regió i del nivell de concreció de projectes de cooperació que col·laborin en el desenvolupament integral de la Mediterrània. Només així es podran superar els grans clavatsges, prevenir l'emergència de crisis regionals i convertir la regió mediterrània en un espai de tolerància cultural i política i solidaritat econòmica. ■

L'Onada islamista

Ferran Izquierdo*

A finals dels anys 70 i durant el decenni dels 80 una onada d'Islamisme radical s'estén per bona part dels països musulmans. El principal factor que ha donat un nou impuls a l'Islamisme és la crisi econòmica: **sentida com a dependència d'Occident**, com una derrota més dins l'enfrontament global, la crisi no és vista com el fracàs d'un model econòmic concret, sinó com un dels fracassos de les alternatives ideològiques occidentalitzades.

Però, en aquests moments de crisi econòmica, com és possible que el discurs econòmic **islamista** sigui tan ambigu i tingui tan poc pes?

En les tendències islamistes majoritàries, fora d'algunes diferències marcades per la Llei Islàmica, hi ha una clara acceptació del sistema de mercat liberal. No hi ha un qüestionament de l'estructura del sistema que permet les desigualtats. Fins i tot, en molts casos, es continuen les polítiques dels règims anteriors, com per exemple la reobertura al mercat internacional i a les inversions exteriors que els iranians volen reiniciar.

El discurs se centra en uns pocs punts bàsics: la moralització de la vida econòmica, la lluita antimonopolística, contra la intervenció estatal i contra la usura, la regulació fiscal a través de la «zakat» (el precepte islàmic d'«almoïna - donatiu - impost»), i l'ajuda social a partir de la Comunitat.

La poca definició del programa ve donada per les capes de la població a les que es dirigeix i per les preocupacions immediates que tenen. Bàsicament són els «desheretats» —les capes de població més malmeses pels processos de canvis econòmics contemporanis— i la burgesia tradicional, que no estan implicats directament en el procés productiu i senten la crisi econòmica més com una crisi de l'estructura social que com un producte del sistema econòmic.

La barreja de capes de la població amb problemes i interessos diferents dificulta la concreció d'un programa. No obstant això, l'absència de capes directament implicades en el procés productiu (proletariat, burgesia moderna...) facilita l'interclassisme del moviment islamista, ja que no hi ha en el seu interior interessos directament enfrontats.

Els *desheretats* són les capes de la població més afectades per la crisi econòmica. El subproletariat concentrat en els barris més pobres de les ciutats com a conseqüència dels processos d'urbanització intensiva dels dècenns anteriors, i que, amb noms diferents, creix a tots els països del Tercer Món. Els trets principals que caracteritzen els *desheretats* dels anys 1970 i 1980 els podríem resumir en un empitjorament progressiu de les condicions de vida; un augment constant del nombre i, per tant, del seu pes social; la concentració urbana que continua; una piràmide d'edat extremadament jove; una joventut amb un alt nivell d'educació però sense poder donar sortida a les expectatives creades per aquesta educació; i, finalment, l'atur. L'atur és prou fort com perquè a Algèria es parli de la força del partit Hittiste (de H'it = mur), referint-se a aquells que passen els dies recolzats en un mur.

La *burgesia tradicional* forma l'altre pilar del moviment islamista. Com que hi ha un trencament en les formes tradicionals de producció i comercialització, la petita i mitjana burgesia tradicional es veu afectada per problemes similars als dels *desheretats* i té moltes possibilitats d'acabar formant-ne part. La gran burgesia tradicional, més que econòmicament, es veu afectada per l'allunyament dels centres de poder.

La crisi econòmica, en fer créixer aquestes capes de la població fins nivells majoritaris, va enfortir el moviment islamista radical. D'aquesta forma es reunien els dos elements que provocarien l'onada islamista: la derrota de les altres ideologies en l'enfrontament amb l'Occident colonitzador, un fracàs a tots els nivells, que enfortia el discurs islamista; i la crisi econòmica, com una expressió més d'aquesta derrota, que feia créixer la base popular del moviment.

Però, per què són principalment aquests sectors de la població els que s'acosten a l'Islamisme?

actuen en un grau més o menys fort, depenent de la situació de cada família, tan geogràfica com social, política o econòmica. Sense poder entrar en una definició del funcionament dels lligams familiars, només cal aclarir que quan ens referim a la família ho fem en el sentit de clan o tribu.

Més que la pròpia estructura tribal intentarem veure alguns dels elements que la trenquen.



En l'actualitat, l'Islamisme és la proposta ideològica que millor recull l'aspiració generalitzada de recuperació de la identitat islàmica.

— Les noves formes de producció: arribades amb la colonització i amb els esforços desenvolupadors que segueixen a les independències, van atacar greument la producció familiar tradicional. Com que es mantien les unitats de producció integrades dins la família, la cohesió s'enfortia. La producció moderna no respecta les unitats familiars ni la seva especialització, i això fa independents els membres de la família entre si.

— L'Estat: actua permanentment contra la família en no acceptar cap competència en els seus mecanismes d'autoritat i poder.

— La urbanització: fenomen característic —expressió de la crisi dels últims dècenns en els països subdesenvolupats— que ataca la cohesió directament ja que l'hàbitat urbà dificulta les configuracions familiars amples, al mateix temps que implica un trencament de l'estructura familiar degut a les migracions i a la diversificació del treball.

— El creixement de la joventut i la seva educació: la piràmide per edats extremadament jove i l'educació generalitzada fan que el pes de la joventut dins la societat sigui cada cop més gran i que demani un paper més important. El sistema d'autoritat tradicional, basat en el respecte al «xeikh» (ancià, savi, venerable...), es veu amenaçat pel protagonisme del jovent.

Molts altres elements han ajudat a provocar la degradació de la cohesió familiar. Ibn Khaldun ja deia que el lligam familiar pur només era possible en comunitats nòmades, i des de la seva època l'evolució social ha estat sempre de debilitament dels lligams. Però n'hi ha molts altres que continuen presents, si no no es podria explicar com aquestes societats superen crisis com les de les onades immigratòries palestines a Jordània, o l'atur.

Solidaritat familiar i atur

Amb l'exemple de l'atur es pot veure com la solidaritat familiar i el seu trencament tenen una gran influència en la realitat social i política actual del Món Àrab.

Estructura de l'atur a Algèria (I):¹

(A) A les regions on s'han conservat més les estructures econòmiques tradicionals, l'atur és més baix (al voltant del 12%).

(B) A les regions on s'han trencat les estructures econòmiques tradicionals però encara mantenen una forta cohesió familiar, l'atur és el més alt (al voltant del 30%), però hi ha poca conflictivitat.

(C) A les metròpolis urbanes, que tenen unes taxes d'atur relativament baixes (al voltant del 18%) i la cohesió familiar més debilitada, és on la tensió social és més alta.

La conflictivitat, doncs, està més lligada al grau de cohesió-solidaritat familiar que al nivell d'atur. Per als *desheretats* la prioritat estarà centrada en com substituir la solidaritat familiar trencada per una altra solidaritat que els permeti fer front a les dificultats. Els islamistes, amb el seu treball d'acció social a partir de les mesquites, i amb la seva proposta de reconstrucció del vincle social dins la comunitat musulmana, responen a aquesta demanda.

Aquest és un altre element que explica la poca definició del missatge econòmic islamista.

Estructura de l'atur a Algèria (II):

1. El 83% dels aturats és menor de 30 anys.

2. Les taxes més altes d'atur es troben en els nivells mitjans d'instrucció.

3. El 65% de la població és menor de 25 anys.

Basant-nos en l'exemple de l'atur, i partint dels factors que més influeixen en el trencament de la família tradicional, podem fer un retrat de la con-

flictivitat: jove/ aturat/ nivell mitjà d'educació/ urbà. També és el retrat del militant islamista.

Islamisme i Modernitat

L'Islamisme sorgeix i creix a partir d'una doble crisi: una crisi d'identitat de la Comunitat Musulmana (Umma) que es manifesta en la derrota davant l'Occident colonitzador, i una crisi estructural d'una gran part de la societat.

L'Islamisme intenta donar resposta a aquesta doble crisi consolidant una identitat pròpia davant Occident i creant uns nous vincles de cohesió social, una nova solidaritat.

Aquest joc entre identitat i nova solidaritat, o sigui, de retorn a les arrels i també de superació de la vella estructura social, és el joc entre la Tradició i la Modernitat. En la Tradició islàmica hi troba els signes d'identitat desdibuixats per les ideologies estrangeres; i amb la proposta superadora de la vella societat vol construir una Modernitat pròpia lligada, però, a la identitat retrobada.

Tanmateix, hi ha altres sectors socials que no han respost a la crida islamista. Les capes de la població amb reivindicacions clares, com poden ser el moviment obrer, que en els sectors més polititzats s'acostaria preferentment al nacionalisme àrab o a l'esquerra, i la pagesia, que podria estar més d'acord amb una consolidació o retorn a les estructures tradicionals de propietat i comunitat, poden veure en l'Islamisme un moviment contrari als seus interessos. L'Iran fou un exemple de com aquests sectors o bé no van participar en la Revolució (pagesia) o ho van fer des d'una perspectiva no islamista (moviment obrer). Quan els islamistes van arribar al poder, la desconfiança del Partit de la Revolució Islàmica en el proletariat i els lligams del clergat xiïta amb els terratinents van ser prou forts com per desencadenar una forta repressió contra obrers i camperols. També hi ha els sectors de la societat que tenen la seva identitat consolidada, com les minories, o que no necessiten nous mecanismes de cohesió i solidaritat amb el que això implica de canvi social, com poden ser els mons nòmada i rural, la burgesia moderna o el proletariat.

Tots aquests sectors molt fàcilment es poden veure amenaçats pel discurs globalitzador islamista. N'és un exemple clar el cop d'Estat a Algèria o les onades repressives del PRI a l'Iran contra les minories ètniques, pagesia, partits liberals i nacionalistes, moviment obrer i partits d'esquerra...

A partir dels elements fanatitzats vistos es pot plantejar l'Islamisme com una resposta moderna a la problemàtica d'una part de la població. També es pot dir que, en l'actualitat, l'Islamisme és la proposta ideològica que millor recull l'aspiració generalitzada de recuperació de la identitat islàmica, qüestionant la Modernitat occidental i la seva validesa en un context musulmà. No obstant això, també es pot veure que, inevitablement, l'Islamisme va acompanyat de conflictivitat ja que es creu portador d'una proposta vàlida per a tota la Comunitat, a pesar que només respon a les aspiracions d'una part de la població. Val a dir, però, que en aquesta mateixa situació es troben les altres propostes ideològiques, provocant una conflictivitat igual o major.

¹ Dades tretes de: A. Meeoudi, «Chomage et solidarités familiales». *Peuples Méditerranéens* n° 52-53, 1990.

Grups polítics islamistes més importants als països de la Mediterrània
Algèria: <ul style="list-style-type: none">— Front Islàmic de Salvació (FIS)— Grup Islàmic Armat (GIA)— Moviment per una Societat Islàmica (HAMAS)— Moviment de la Renaixença Islàmica (MNI)
Egipte: Germans Musulmans
Territoris Palestins Ocupats: <ul style="list-style-type: none">— Moviment de Resistència Islàmica (HAMAS)— Yihad Islàmica
Marroc: <ul style="list-style-type: none">— Al Adl wal-hsan— Moviment dels Mujahiddin del Marroc (MMM)
Tunísia: En-nahda
Liban: <ul style="list-style-type: none">— Hezbollah— AMAL Islàmica
Turquia: Partit de la Prosperitat
Síria: Germans Musulmans

DCIDOB 51. La Mediterrània (I).

Cronologia internacional.



Cronologia Internacional

De l'octubre al desembre del 1994

Octubre 1994

1. Eslovàquia. L'ex-primer ministre Vladimir Meciar, del Moviment per una Eslovàquia Democràtica (HZDS), guanya les primeres eleccions generals celebrades a Eslovàquia com a país independent amb el 34,96% dels vots. Peter Weis, de la coalició socialdemòcrata, supera per poc el 10% dels sufragis. La coalició hongaresa de tres partits, que representa la minoria d'aquesta nacionalitat a Eslovàquia, n'obté el 10,2%. Participació: 75%.

El Kurdistan. Almenys 22 guerrillers del PKK, organització armada que lluita per la independència del Kurdistan, i vuit militars turcs moren en enfrontaments armats a l'est i al sud-oest del Kurdistan.

2. Israel - Tunísia. Establiment de relacions diplomàtiques: els israelians i els tunisians obriran seccions d'interessos econòmics a les ambaixades belgues de Tel Aviv i Tunis, segons el model establert fa dos mesos entre Israel i el Marroc.

3. El Brasil. El candidat socialdemòcrata, Fernando Henrique Cardoso, manté la majoria absoluta a les eleccions presidencials amb el 54,3% dels vots. El seu rival, Luis Ignacio da Silva, n'obté el 27%. Els altres sis candidats no en sobrepassen la barrera del 5%.

Haití. Les tropes dels Estats Units assalten les seus del Front per l'Avenç i el Progrés d'Haití (FRAPH) a fi de desmantellar l'entramat del règim dictatorial.

Txetxènia. El Govern independentista txetxè demana ajut a Turquia contra l'agressió de Moscou. Helicòpters russos han atacat una posició txetxèna a prop de Grozni.

4. Haití. Un dels cervells del cop d'Estat de setembre de 1991, el tinent coronel Joseph Michel François, cap de la policia haitiana, es refugia a la República Dominicana.

Sèrbia. L'ONU suavitza el bloqueig imposat a Sèrbia el juny de 1992: l'aeroport de Belgrad podrà tornar a funcionar, un transbordador podrà enllaçar Montenegro amb el port italià de Bari i el país podrà participar en esdeveniments culturals i esportius internacionals. El bloqueig comercial, però, segueix vigent.

5. Bòsnia. Acord entre l'ONU i els serbis de Bòsnia per tal d'obrir l'aeroport de Sarajevo a l'ajuda humanitària. (L'aeroport va ser tancat el dia 25 de setembre per manca de seguretat).

6. Bòsnia. Els cascos blaus descobreixen els cossos de setze soldats serbis i quatre infermeres, morts com a conseqüència d'una ofensiva per sorpresa de les tropes de l'Armija, l'exèrcit de majoria musulmana lleial a Sarajevo. L'atac s'ha produït en una zona desmilitaritzada després d'un ultimàtum fet per l'OTAN.

L'Iraq. L'oposició iraquiana dona compte del moviment de tropes cap a la frontera kuwaitiana, que hauria començat el dia 3. Els sa-

tèlits nord-americans ho confirmen. La mobilització és interpretada com un intent per part de Bagdad de forçar l'aixecament de les sancions imposades després de la Guerra del Golf, sobretot la prohibició d'exportar petroli. L'Iraq acusa Washington de voler perllongar l'embargament indefinidament.

7. Haití. La Cambra de diputats aprova una llei d'amnistia per als colpistes, vencent així l'últim obstacle pel que fa al retorn del president electe, Jean-Bertrand Aristide, al país, previst el pròxim dia 15.

L'Índia. Almenys 16 persones moren a Bangalore durant els violents enfrontaments entre hindús i musulmans arrel de la difusió per la televisió d'un servei informatiu en llengua urdú, parlada per 160 milions de musulmans.

8. Algèria. El Grup Islàmic Armat (GIA) assassina un altre estranger, un súbdit francès, a Hamadi. 62 és el nombre d'estrangers morts en aquest país durant els últims anys, 18 dels quals eren francesos.

Bòsnia. Responent als atacs musulmans, fracturadors serbis maten una persona i en fereixen onze en un carrer de Sarajevo.

L'Iraq. a) Com a conseqüència del moviment de tropes iraquianes cap a la frontera amb Kuwait, es desplega un important dispositiu militar, format per tropes kuwaitianes, nord-americanes i britàniques, al golf Pèrsic.

b) L'Iraq amenaça amb posar fi a la seva col·laboració amb l'ONU si no s'aixeca l'embargament petroler que li va ser imposat en acabar la guerra.

El Kurdistan. L'Exèrcit turc ha desencadenat una gran ofensiva contra el milicians del Partit dels Treballadors del Kurdistan (PKK) al sud-oest del país. Al seu pas els soldats han desallotjat a la força els habitants de vint pobles pròxims a la ciutat de Hozat, incendiant-ne les cases. 2500 afectats s'han manifestat a la ciutat de Tuncelli.

9. Algèria. El responsable dels serveis penitenciaris del Ministeri de Justícia és abatut a trets en el barri de Hussen Dey.

Àustria. Eleccions generals: Socialdemòcrates (SPOE), 35% dels vots; democristians (OEUP), 27,7%; ultradretans 22,6%. Esl socialdemòcrates i els democristians ja formaven coalició i conserven la majoria absoluta. Els ultradretans es converteixen en la segona força a Viena, Caríntia i Vorarlberg.

10. Haití. El general colpista Raoul Cédras dimiteix de les seves funcions de comandant en cap de les Forces Armades d'Haití.

L'Iraq. Saddam Hussein anuncia la retirada de les forces militars d'elit, la Guàrdia Republicana, desplegades a prop de la frontera amb Kuwait.

Chiapas, Mèxic. L'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN) trenca el diàleg amb el Govern. Acusa l'Exèrcit de continuar desplegant tropes a la zona del conflicte, l'Estat de reprimir la mobilització indígena i el Govern d'avaluar el crim i de no lluitar contra el frau.

11. Haití. a) Dimiteix Émile Jonassaint, el president titella imposat pels militars colpistes a fi de donar cobertura civil a la dictadura. b) L'Exèrcit dels Estats Units controla al palau presidencial i els dels principals ministeris haitians.

Israel - Palestina. a) El grup Hamàs reivindicava el segrest d'un caporal israelià i exigeix l'alliberació de dos-cents presoners palestins. b) Com a conseqüència, el Govern israelià suspèn les negociacions de pau amb l'Autonomia Nacional Palestina i decreta el tancament temporal de la frontera amb el territori autònom de la franja de Gaza.

12. Algèria. a) El GIA fa esclatar cinc cotxes bomba a prop de centres universitaris d'Alger. En un d'aquests atemptats hi moren tres persones quan manipulaven un artefacte. b) Moren dos estrangers més a Algèria, un dels quals era una noia de dotze anys.

Bòsnia. Tornen a ser suspesos els vols humanitaris a Sarajevo després que un avió de l'ONU fos tocat pels trets creuats entre les parts bel·ligerants.

L'Iraq. L'Iraq comunica que no reconeixerà Kuwait mentre estigui en vigor l'embargament internacional. Aquest país tampoc no ha reconegut la demarcació de la seva frontera amb Kuwait feta per l'ONU.

13. Haití. Els generals colpistes Raoul Cédras i Philippe Biambly abandonen el país i s'exilien a Panamà.

L'Iraq. La mediació del ministre rus d'Afers Estrangers, Andrei Kózirev, desemboca en la publicació d'un comunicat segons el qual l'Iraq està disposat a reconèixer la sobirania de Kuwait, així com les fronteres fixades per l'ONU, a canvi que se li prometi l'aixecament progressiu de les sancions que li van ser imposades.

L'Ulster. Els paramilitars unionistes protestants anuncien l'entrada en vigor d'un alto-el-foc que només rombran si l'Exèrcit Republicà Irlandès (IRA) torna a matar o viola el cessament de les hostilitats declarat a finals d'agost.

14. Israel - Palestina. L'ostatge retingut per Hamàs a Bir Nabal (Cisjordània) és mort pels segrestadors durant l'assalt efectuat per l'Exèrcit israelià. L'assalt provoca cinc víctimes més i una viva polèmica a Israel.

15. Haití. Després de tres anys d'exili, Jean-Bertrand Aristide torna a Port-au-Prince, on fa una crida a la «reconciliació» a fi de bastir «una nació pròspera i moderna».

16. Finlàndia. Referèndum sobre l'adhesió a la Unió Europea: el 56,9% dels electors se'n pronuncien a favor.

17. Corea del Sud i els Estats Units arriben a un acord *històric* sobre la reestructuració del programa nuclear de Pyongyang.

Israel i Jordània firmen a Amman el projecte de pau entre tots dos països.

18. Algèria. Un francès i un italià moren durant un atac armat a una base petrolera.

19. Israel - Palestina. Esclata una bomba en un autobús a Tel Aviv fent vint-i-dos morts i quaranta-vuit ferits. L'atemptat és reivindicat per Hamàs. Les autoritats israelianes decideixen un aïllament *estratègic* de Cisjordània i Gaza per un període indeterminat.

20. L'Iraq. Les últimes forces iraquianes tornen a les seves posicions al centre del país. Els Estats Units renuncien a enviar al golf 17.000 «marines» i la major part dels bombarders previstos. Els plans inicials preveien l'enviament a la zona al voltant de 40.000 homes i la posada en alerta d'uns altres 155.000 més.

23. Algèria. Dues religioses espanyoles moren a Bad el Oued. El nombre d'estrangers morts al país des del setembre de 1993 és de 69.

Sri Lanka. En el curs d'un miting electoral a Colombo, l'atemptat d'un suïcida acaba amb la vida de Gamini Dissanayake, candidat del Partit Nacional Unificat (UNP, oposició conservadora) a les eleccions presidencials del 9 de novembre, i amb la de cinquanta-sis persones més.

25. OAP - El Vaticà. El Vaticà anuncia l'establiment de «relacions oficials» amb l'Organització per l'Alliberament de Palestina (OAP).

26. Israel - Jordània. Se signa a Arava el tractat de pau entre Jordània i Israel.

27. Moçambic. Després de sis anys de guerra, els antics enemics, el Front d'Alliberació de Moçambic (FRELIMO) i la Resistència Nacional de Moçambic (RENAMO), afronten les primeres eleccions presidencials i legislatives lliures, els resultats de les quals es coneixeran el novembre.

28. Bòsnia. Les forces bosnianes llancen una ofensiva i donen un primer revés als serbis a l'enclavament musulmà de Bihac.

26. El Pròxim Orient. Cap al final d'una gira de seixanta-dues hores al Pròxim Orient, Bill Clinton fa escala a Kuwait a fi d'inspeccionar les tropes nord-americanes que s'hi han desplegat. Després es trasllada a l'Àrabia Saudita, on es manifesta hostil a qualsevol aixecament «prematur» de l'embargament contra l'Iraq.

31. Algèria. El president algerià, Liamine Zerual, en un missatge a la nació pronunciat en ocasió del 40è aniversari del començament de la guerra d'independència, anuncia la convocatòria d'eleccions presidencials «abans que acabi 1995».

Angola. El Govern de Luanda i els rebels de la Unió Nacional per la Independència Total d'Angola (UNITA) arriben a Lusaka (Zàmbia) a un acord de pau que s'haurà de signar el dia 15 de novembre.

Novembre 1994

1. Algèria. Un atemptat bomba, condemnat el mateix dia per l'ex-Font Islàmic de Salvació (FIS), costa la vida a cinc joves escoltes i en fereix disset més en un cementeri de Mostaganem, a l'oest de país, on participaven en les cerimònies del 40è aniversari de l'inici de la guerra d'independència nacional.

Cambodja. El coprímer ministre, Hun Sen, confirma que els tres ostatges occidentals (un francès, un britànic i un australià) segrestats pels khmers rojos a Kampot han estat morts pels segrestadors el dia 27 de setembre.

2. Algèria. Les forces de seguretat deixen fora de combat els membres d'un comando islàmic amagats en un immoble del barri de Tèlemly, al centre d'Alger. El resultat: 14 morts.

Egipte. Més de tres-centes persones moren com a conseqüència d'un diluvi caigut a la província d'Asiut, a 400 km al sud del Caire.

4. Itàlia. Les pluges sobre el Piemont provoquen les inundacions més greus des del 1913, tot causant la mort de més de seixant-tres persones.

Somàlia. En motiu de la inseguretat i de l'absència de progressos en el procés de pau, el Consell de Seguretat de l'ONU, atenent-se a la Resolució 954, decideix donar per acomplida la comesa de les Nacions Unides a Somàlia (ONUSOM) i iniciar la retirada fins al 31 de març de 1995 de quinze mil cascos blaus desplegats al país.

5. Algèria. Un francès és trobat degollat a Buira, al sud-est d'Alger.

6. Albània. El 53'8% dels electors voten «no» en un referèndum sobre el projecte d'una Constitució.

8. Els Estats Units. Per primera vegada després de quaranta anys, les eleccions a mig mandat presidencial (*midterm*) donen la majoria al partit republicà a la Cambra de representants. Aconsegueix 230 escons, en contraposició als 204 obtinguts pels demòcrates, que també perden la majoria absoluta al Senat aconseguida el 1986: 47 escons en contraposició als 53 dels republicans.

9. Bihac, Bòsnia. Després de l'ofensiva conjunta de les forces governamentals bosnianes i de les forces croates (HVO) llançada el 28 d'octubre, els serbis passen al contraatac a la regió de Bihac, enclavament musulmà a Bòsnia i zona protegida de l'ONU des de juny de 1993. Bihac ha estat atenallada a l'oest per les forces sèrbies de la República de Krajina (RSK), autoproclamada a Croàcia, i per les forces dels serbis de Bòsnia a l'est.

Sri Lanka. El primer ministre, Chandrika Kumaratunga, el Partit de la Llibertat (SLFP) del qual va vèncer les eleccions legislatives del 16 d'agost, guanya les eleccions presidencials amb aproximadament el 60% dels vots enfront del seu adversari, la líder del Partit Nacional Unificat (UNP), Srima Dissanayake, vidua del membre de l'oposició mort en un atemptat el 23 d'octubre.

10. L'Iraq-Kuwait. En presència del ministre rus d'Afers Estrangers, el Parlament iraquí, després del Consell de Comandament de la Revolució (CCR) presidit per Saddam Hussein, reconeix la independència de Kuwait.

El Pròxim Orient. Després del president egipci, Anuar el Sadat, el novembre de 1977, el rei Hussein de Jordània és el segon cap d'Estat àrab que trepitja oficialment sòl israelià a fi d'intercanviar amb el primer ministre d'Israel, Itzhac Rabin, els instruments del tractat de pau signat el 26 d'octubre entre tots dos països.

11. Bihac, Bòsnia. Els Estats Units anuncien que a partir del 13 no participaran més en el control de l'embargament d'armes destinades a Bòsnia.

Gaza. Un atemptat suïcida a la franja de Gaza causa la mort de tres soldats israelians. L'atemptat és reivindicat per la Jihad Islàmica i condemnat per l'Autoritat Nacional Palestina, que fa procedir a nombroses detencions de militants islamistes.

12. Itàlia. Més d'un milió de persones es manifesten a Roma contra el projecte de pressupostos de Berlusconi per a 1995.

13. Suècia. Els electors aproven per referèndum, amb el 52'2% dels vots a favor i el 49'6% en contra, l'adhesió de llur país a la Unió Europea (UE).

14. L'Iraq-Kuwait. El Consell de Seguretat de l'ONU, a instàncies dels Estats Units, prorroga les sancions econòmiques imposades a l'Iraq des de fa quatre anys.

Sri Lanka. La mare de Srima Dissanayake (la líder del Partit Nacional Unificat), Sirima Bandaranaike, presta jurament com a primera ministra per tercera vegada. Ja ho havia estat de 1960 a 1965 i de 1970 a 1977.

15. Alemanya. Per cinquè cop consecutiu, i ja en la primera volta de l'escrutini, Helmut Kohl és reelegit canceller per 338 diputats dels 672 de què consta el Bundestag, un vot més dels necessaris per obtenir la majoria absoluta.

16. Irlanda. Els laboristes, amb el ministre d'Afers Estrangers, Dick Spring, al capdavant, anuncien llur sortida del govern de coalició.

17. Irlanda. El primer ministre, Albert Reynolds, presenta la seva dimissió, evitant així la probable presentació d'una moció de censura contra el seu govern de coalició, en el poder des de fa dos anys.

18. Gaza. Té lloc una manifestació en protesta per les nombroses detencions de militants islamistes fetes per l'Autonomia Nacional Palestina (vid, dia 11). Davant la mesquita palestina de Gaza, policies palestins responen al llançament de pedres per part dels manifestants amb una descàrrega de trets sobre la multitud amb el resultat de catorze morts i almenys dos-cents ferits.

19. Irlanda. Berthie Ahern succeeix Albert Reynolds al front del Fianna Fail. (vid, dia 16).

Moçambic. Segons els resultats oficials, el cap d'Estat sortint, Joaquim Chissano, guanya les eleccions presidencials dels dies 27, 28 i 29 d'octubre amb el 53,3% dels vots; en contrast amb el 33,7% d'Alfonso Dhlakama, cap de la Resistència Nacional de Moçambic (RENAMO). D'altra banda, el seu partit, el Front d'Alliberament de Moçambic (FRELIMO), en el poder des de fa més de vint anys, obté el 44'3% dels sufragis, en contraposició amb el 37'7% de la RENAMO, a les eleccions legislatives.

20. Angola. Malgrat que els combats encara continuïn, el Govern de Luanda i la Unió Nacional per la Independència d'Angola (UNITA) signen a Lusaka (Zàmbia) un acord de pau destinat a posar fi a dinou anys de guerra civil.

Itàlia. Silvio Berlusconi pateix una coenta desfeta a les eleccions municipals parcials. El seu moviment, Forza Italia, descendeix fins al 8% dels vots, en fort contrast amb el 30% dels sufragis aconseguits a les europees de juny.

21. Algèria. El «Col·loqui per Algèria», organitzat a Roma per la comunitat catòlica Sant Egidio i que reuneix l'oposició algeriana i representants del FIS, aprova un document de set punts que representa un primer pas cap al diàleg. El document és criticat per les autoritats algerianes, que refusen participar en els treballs.

Bihac, Bòsnia. Com a represàlia al contraatac serbi a la regió de Bihac, una trentena d'avions de l'OTAN bombardegen la base sèrbia d'Ubdina, a Croàcia. De retruc, i prosseguint llur ofensiva sobre Bihac, els serbis de Bòsnia bloquegen qualsevol moviment dels

cascos blaus sobre el territori que controlen i en retenen quatre-cents com a ostatges.

El Japó. Després que el dia 2 ho fes la Cambra baixa, la Cambra alta japonesa adopta la nova llei electoral per unanimitat.

22. Angola. Gràcies a l'acord signat el dia 20 a Lusaka (Zàmbia) entre el Govern de Luanda i la UNITA, es proclama un alto-el-foc a Angola.

Gaza. Després dels avalots del dia 11, que van provocar catorze morts i almenys dos-cents ferits, l'àsser Arafat i els moviments islamistes arriben a un acord per tal de reduir la tensió i a fi de formar una comissió comuna d'investigació.

24. Bihac, Bòsnia. El general Rose, cap dels cascos blaus a Bòsnia, anuncia que els serbis bosnis han penetrat als ravals de Bihac.

27. El Pròxim Orient. Establiment de relacions diplomàtiques entre Jordània i l'Estat jueu.

L'Uruguai. L'ex-cap d'Estat uruguaià, Julio Maria Sanguinetti (1985-1990), candidat del Partit *colorado* (liberal), guanya les eleccions presidencials amb el 31,36% dels vots. Avança així Alberto Volonte, candidat del Partit *blanco* (de centre, al poder), qui compta amb aproximadament el 30% dels sufragis. El candidat d'esquerra, Tabare Vázquez, n'obté el 29'3%.

28. Noruega. El 52'2% dels noruecs refusen en referèndum l'adhesió de llur país a la Unió Europea (UE). El percentatge de participació (88'84%) és el més alt aconseguit mai a Noruega.

Desembre 1994

1. GATT. El Senat nord-americà ratifica els acords de Marràqueix sobre la liberalització del comerç internacional, que ja havien estat ratificats el 29 de novembre per la Cambra de representants. D'aquesta manera s'obre la via a la creació de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) que succeirà el GATT (Acord General sobre Tarifes Duaneres i Comerç) el primer de gener de 1995. El Parlament Europeu ratificarà els acords el dia 14.

3. Algèria. El periodista Saïd Mekbel, director del *Matin*, és assassinat de dos trets al cap en un restaurant dels afores d'Alger. El nombre de periodistes assassinats des del maig de 1993 puja a 24.

4. Suïssa. Un cop consultats en referèndum, el 72'8% dels suïssos aproven una nova llei que permet prolongar la detenció dels estrangers en situació irregular i l'expulsió dels sol·licitants d'asil que siguin considerats indesitjables.

6. Itàlia. El magistrat milanès, Antonio Di Pietro, figura clau de la lluita anticorrupció, presenta la seva dimissió. Bettino Craxi, l'ex-president del Consell Socialista entre 1983 i 1987, és condemnat en rebel·lia a cinc anys i sis mesos de presó per corrupció.

7. Algèria. Un comando islàmic metralla l'entrada d'un institut a Boufarik i mata una adolescent.

Namíbia. Un cop acabades les primeres eleccions lliures des de la independència del país, proclamada el 21 de març de 1990, el president sortint, Sam Nujoma, és reelegit amb el 76'3% dels sufragis.

8. Àfrica. El Mercat comú de l'Àfrica Austral i Oriental, creat el 1993 a Uganda, substitueix la Zona de Comerç Preferencial, que fou fundada fa dotze anys i que agrupa vint-i-dos països.

9. Irlanda. Comencen a Belfast, després de vint-i-cinc anys, les primeres negociacions oficials entre les autoritats britàniques i el Sinn Fein, el braç polític de l'Exèrcit Republicà Irlandès (IRA).

10. Consell d'Europa. Els caps d'Estat i de Govern dels països de la Unió Europea es reuneixen a Essen (Alemanya) en presència, per primera vegada, de Suècia, Finlàndia i Àustria, que seran membres de ple dret de la Unió a partir del primer de gener de 1995. L'ampliació de la Unió als països de l'Est, el conflicte bosnià, l'ocupació laboral i el creixement econòmic i el projecte d'una policia europea són el centre dels debats.

11. Cimera americana. A iniciativa dels Estats Units, Miami (Florida) acull la primera cimera americana, de la qual Fidel Castro és absent. Els trenta-quatre països participants s'avenen a la creació d'una «zona de lliure comerç d'Amèrica», que representa un mercat de vuit-cents cinquanta milions de consumidors, el més vast del món.

Txetxènia. A fi de sotmetre els secessionistes txetxens, les tropes russes franquegen la frontera amb Txetxènia, república musulmana membre de la federació Russa, que va declarar la seva independència el novembre de 1991 i que està submergida en la guerra civil des de fa sis mesos. La progressió de les forces russes topa amb l'oposició de la població txetxena, que fa pinya darrere el seu president, Djokhar Dudàiev, qui anteriorment havia esta força criticat.

12. Sud-àfrica reingressa a la UNESCO, que havia abandonat el 1956.

13-15. Cimera de Casablanca. Els treballs de la setena cimera de la Conferència de l'Organització Islàmica de Casablanca (el Marroc) són dedicats a la situació a Bòsnia i a l'establiment d'un «codi de conducta» a fi de lluitar contra l'extremisme religiós.

14. Txetxènia. Després que les negociacions entre Rússia i Txetxènia, que tenien lloc a la veïna República d'Ossètia del Nord, es trenquin degut als constants fracassos, els combats es desenvolupen per primera vegada als ravals de Grozni, la capital txetxena.

15. Bòsnia. Radovan Karadzic, cap dels serbis de Bòsnia, presenta un «pla de pau» de sis punts, es compromet notablement a restablir la lliure circulació de tots els combois de l'ONU, a alliberar tots els cascos blaus bloquejats per les forces sèrbies i a firmar un alto-el-foc. Convida així mateix Jimmy Carter que acudeixi a Pale, seu dels serbis bosnis. L'ex-president nord-americà obté la signatura d'un alto-el-foc que ha d'entrar en vigor el 24 de desembre.

Irlanda. Es forma un govern de coalició de centre-esquerra. Agrupa el Fine Gael de John Burton, el Partit Laborista de Dick Spring i el Partit de l'Esquerra Democràtica Socialista de Proinsias de Rosa. M. Burton es nomena primer ministre adjunt.

17. Amèrica del Sud. L'Argentina, el Brasil, l'Uruguai i el Paraguai signen a Ouro Preto (Brasil) l'acord que dona naixença el primer de gener de 1995 a la primera zona de lliure comerç d'Amèrica del Sud (MERCOSUR).

18. Bulgària. L'ex-comunista Partit Socialista Búlgar de Jan Videnov guanya les eleccions legislatives amb el 43,5% dels vots.

Txetxènia. L'aviació russa comença a llançar raids aeris sobre la capital txetxena.

19. Chiapas, Mèxic. L'Exèrcit Zapatista

d'Alliberament Nacional (EZLN) es fa amb el control de diversos municipis de Chiapas.

GATT. Fracassen a Ginebra les negociacions sobre l'entrada de la Xina al GATT i la seva participació en el llançament de l'Organització Mundial del Comerç (OMC).

20. Bòsnia. a) L'ex-president nord-americà, Jimmy Carter, anuncia una treva a tot Bòsnia que hauria d'entrar en vigor el dia 23 de desembre i que hauria de durar els quatre mesos d'hivern. b) El líder serbi de Bòsnia, Radovan Karadzic, rebutja el pla de pau del Grup de Contacte, que preveu la retirada sèrbia d'un 20% del 49% del territori que controlen.

Chiapas, Mèxic. a) Un miler de soldats i policies mexicans es desplacen cap a la regió de Chiapas on l'exèrcit zapatista ha reprès les operacions. L'exèrcit zapatista sembla ocupar el 50% del territori de Chiapas, havent sobrepassat el setge de la zona de la selva Lacandona que l'Exèrcit mexicà mantenia. b) El president Ernesto Zedillo, que ha pres les funcions el dia 1 de desembre, anuncia una devaluació del peso, la qual cosa provoca una greu crisi financera

21. Chiapas, Mèxic. L'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN) es torna a replegar cap a la selva lacandona. S'estableixen dues comissions de diàleg: la Comissió Nacional d'Intermediació (CONAI), presidida pel bisbe de San Cristòbal de las Casas, Samuel Ruiz, i una altra proposada pel president mexicà, Ernesto Zedillo, que estarà integrada per legisladors que hauran de traduir en lleis i reformes els acords que es pactin. Per al restabliment de les negociacions de pau, els rebels posen una condició *sine qua non*: la renúncia de l'actual governador de Chiapas, Eduardo Robledo, militant del PRI.

El Líban. Almenys tres persones mortes i quinze de ferides és el balanç d'un atemptat en un suburbi xiïta del sud de Beirut. L'acció va sembrar el pànic al barri de Sfeir.

22. Itàlia. El cap de Govern italià, Silvio Berlusconi, presenta la seva dimissió al president de la República, Oscar Luigi Scalfaro. La dimissió es deu al fet que Umberto Bossi, de la Lliga Nord, i el Partit Popular Italià (PPI) hagin presentat una moció de censura contra el gabinet.

24. Algèria. Un comando del Grup Islàmic Armat (GIA) segresta un *airbus* d'Air France a l'aeroport Houari Boumediène d'Alger. A bord hi ha 239 persones. Després que en siguin alliberades 63, un policia algerià i un agregat comercial del Vietnam hi són executats.

25. Algèria. Un cuiner de l'ambaixada de França a Algèria és executat dins l'*airbus* d'Air France que un comando del GIA té segrestat a l'aeroport d'Alger.

26. Algèria. Les autoritats algerianes accepten que l'avió segrestat pel GIA a Alger s'enlaira en destinació a l'aeroport de Marsella, on després de moltes hores de negociació, el Grup d'Intervenció de la Gendarmeria Nacional (GING) el pren a l'assalt matant els quatre membres del comando i alliberant tots els ostatges.

27. Algèria. Com a represàlia a l'assalt d'ahir a l'avió segrestat, el GIA assassina tres súbdit francesos i un de belga a Tizi Uza, capital de Cabília. La xifra d'estrangers morts a Algèria des del setembre de 1993 és de 78.

28. Chiapas, Mèxic. L'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN) s'avé a negociar amb el Govern.

DCIDOB 51. **La Mediterrània (I).**

Els conflictes a la Mediterrània.
Redacció: Fundació Cidob.

Els conflictes a la Mediterrània

Redacció: Fundació Cidob

La Mediterrània ha estat sempre una zona en conflicte. Més enllà del tòpic de mar de cultures i civilitzacions, i de convivència harmònica entre pobles, els enfrontaments han estat sempre presents tant al nord com al sud, tant a l'est com a l'oest. Ara, quan el mil·lenni s'acaba i sembla que l'home té els recursos per a prevenir i solucionar els problemes entre els pobles, la realitat s'entesta a demostrar que ens trobem encara lluny de ser capaços de desenvolupar una cultura de la pau, l'entesa i el respecte mutus. Molts dels conflictes que avui pertorben la convivència a banda i banda de la Mediterrània tenen profundes arrels en la història, i la seva manifestació actual és una més de les seves recurrents aparicions. D'altres són nous esclats produïts per la nova conjuntura internacional.

A hores d'ara, els conflictes existents tenen gairebé sempre un rerefons religiós i ètnic: la radicalització de l'islamisme als països del Magrib, amb Algèria —que viu una situació de guerra vicil no declarada— al capdavant; el llarg conflicte entre àrabs i israelians a l'Orient Mitjà, que presenta alguns senyals d'esperança malgrat l'enorme dificultat i fragilitat del procés de pau; la tensa situació que viuen dos països teòricament aliats en l'escenari internacional, Grècia i Turquia, amb Xipre com a exemple més dramàtic del desinterès de les instàncies supranacionals per arribar a solucions satisfactòries; i, finalment, la guerra a Bòsnia i Hercegovina, que sembla haver demostrat que la lògica de la guerra s'ha imposat a la lògica de la pau, i que, a més d'haver trasbalsat les consciències dels països occidentals, ha deixat un rastre de mort de conseqüències encara no previsible pel futur d'Europa.

En aquesta secció presentem tres d'aquests conflictes, intentant descriure les causes que els han produït i el seguiment dels esdeveniments més recents.

de les forces federals. Les intencions dels serbis locals eren, doncs, conegudes. Els seus representants al Parlament de Sarajevo no havien participat ni en el vot per la sobirania ni en el referèndum. El seu líder, Radovan Karadzic, havia qualificat «d'opció per la guerra» el referèndum, després del qual les milícies sèrbies van aixecar les primeres barricades. La imminència de la guerra era tan pressentida que grans manifestacions pacifistes van recórrer nombroses ciutats els mesos de març i abril del 1992. Tanmateix, ni l'ONU ni la CE van prendre cap mesura a favor del desplegament preventiu de cascos blaus, tal com els havia estat sol·licitat. Els diputats serbis, després d'abandonar el Parlament de Sarajevo, van proclamar el 7 d'abril, a Banja Luka, una República Sèrbia de Bòsnia i Hercegovina. Els enfrontaments aïllats van convertir-se ràpidament en una guerra pel control del territori, dels seus habitants, dels seus recursos i de les seves vies de comunicació.

Aquesta guerra es fonamenta en dues lògiques polítiques oposades. Els serbis de Bòsnia volen un Estat sobirà i «ètnicament pur», territorialment unit a la nova Iugoslàvia. Per la seva banda, els croats desitgen més aviat una autonomia local àmplia. Per a ells, tant com per als serbis, el criteri de la pertinença nacional de les poblacions ha de prevaler en el retall de les entitats regionals. En canvi, els dirigents polítics musulmans s'orienten cap a un Estat unitari, en el qual les subdivisions es farien seguint criteris de coherència geogràfica i econòmica, sense afavorir la qüestió de la pertinença nacional. Els serbis reivindicaven al voltant dels 2/3 de la superfície de Bòsnia-Hercegovina, de la qual constituïen només el 31% de la població. Les forces sèrbies, —milícies locals, grups paramilitars, elements de l'exèrcit federal transformats ràpidament en

El conflicte als Balcans: Bòsnia i Hercegovina

Bòsnia i Hercegovina van proclamar la seva sobirania el 15 d'octubre del 1991. En el referèndum del 29 de febrer/1 de març del 1992, el 99,4% dels electors (un 63,4% de la població) va votar per la independència, que va ser proclamada el 3 de març pel president Alija Izetbegovic. Bòsnia i Hercegovina va ser reconeguda per la CE el 6 d'abril, pels

EUA el 7, i va ser admesa en les Nacions Unides el 22 de maig, juntament amb Croàcia i Eslovènia.

Sobre el terreny, resultava clar que una independència assolida en aquestes condicions portaria directament a la guerra. De la mateixa manera que a Croàcia, aquesta independència contrastava, de fet, el projecte polític de Sèrbia de continuar convivint dins d'un mateix Estat. Avançant-se a una possible secessió, els serbis de Bòsnia Hercegovina, igual que havien fet els de Krajina, a Croàcia, havien pres la iniciativa de constituir regions autònomes (equivalents a un 40% dels territoris) i començar a armar-se, amb la complicitat

exèrcit de la república sèrbia de Bòsnia i Hercegovina sota les ordres del general Ratko Mladic— han perseguit quatre tipus d'objectius: conquerir les regions orientals frontereres amb Sèrbia, en particular la Vall de la Drina, per la qual arriba tota l'ajuda que prové de la nova Iugoslàvia; assegurar-se algunes posicions clau en la xarxa de comunicacions; assetjar Sarajevo per tal de sotmetre els seus dirigents a una forta pressió; obrir un *passadís* al nord de

Bòsnia per tal d'unir el conjunt dels seus dominis orientals, contigus a Sèrbia i Montenegro, amb els de la Bòsnia occidental, alhora contigus a la República Sèrbia de Krajina a Croàcia.

La guerra i la «neteja ètnica» han clavat un cop mortal a la simbiosi cultural bòsnia. Han suposat uns desplaçaments de població de tan gran abast que ja no sembla possible d'arribar a una solució política que no tingui en compte, al menys parcialment, el fet consumat.

El conflicte àrabo-palestí-israelià

El conflicte que enfronta els països àrabs i la població palestina amb Israel s'explica a partir de la disputa per la terra i pels recursos (l'aigua) entre diverses comunitats, i per les lluites entre els Estats de la zona per l'hegemonia regional.

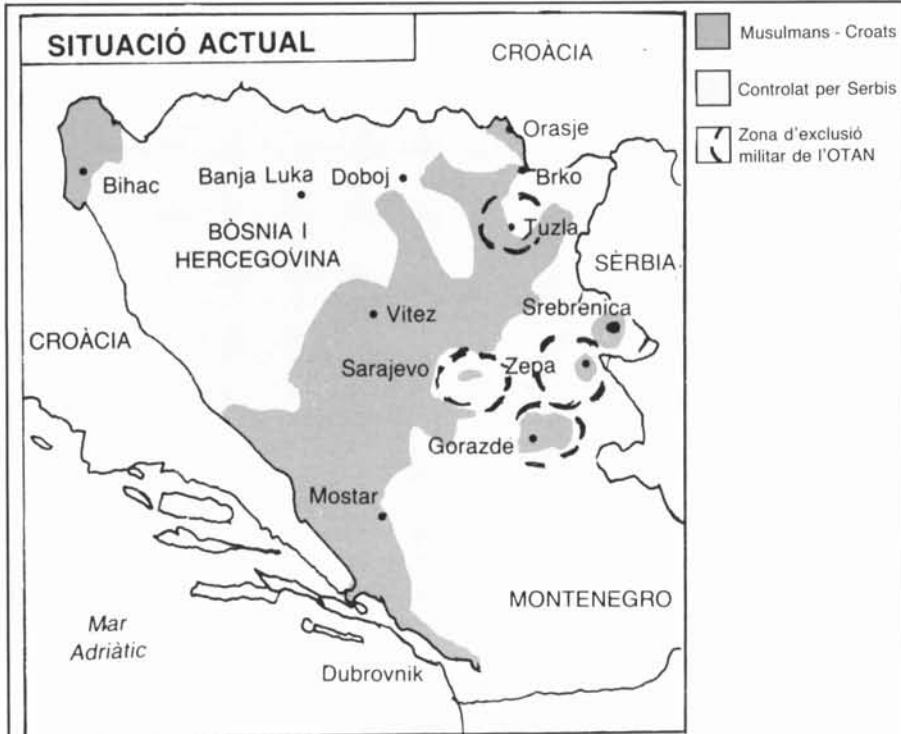
Aquest conflicte té dues dates simbòliques: els anys 1948 i 1967. La primera data correspon a la creació de l'Estat d'Israel, un fet que no va anar acompanyat de l'emergència d'un Estat palestí. A partir de llavors, començà un conflicte d'enormes dimensions que implicà tres dinàmiques diferents: primer, que bona part de la població palestina hagués d'emigrar cap als països àrabs de l'entorn; segon, que els palestins iniciessin una lluita armada contra Israel; tercer, que els països àrabs formessin un front polític i eventualment militar d'oposició a Israel.

La segona data correspon a la Guerra dels Sis Dies (la tercera guerra àrabo-israeliana), quan Israel va ocupar un conjunt de territoris: per una banda, els que segons el Pla de Partició de Palestina, elaborat per l'Organització de Nacions Unides el 1947, havien de constituir l'Estat palestí a la zona. Ens referim als territoris de la franja de Gaza i de Cisjordània. Per l'altra banda, territoris àrabs: la península del Sinai (Egipte), els Alts del Golà (Síria), i el sector oriental de Jerusalem (una ciutat que havia de ser internacionalitzada).

La dinàmica del conflicte en el període de 1967-1973 es caracteritzà per l'ús de la força militar com a mitjà amb el que cada una de les parts intentava imposar una solució unilateral. A partir de la Guerra de 1973 (Yom-Kippur), però, el front àrabo-palestí començà a desmembrar-se en decidir Egipte, el país àrab més poderós, iniciar un procés de pau amb Israel, culminat el 1978-79 mitjançant els Acords de Camp David i la signatura d'un Tractat de Pau que va significar la devolució del Sinai a Egipte.

La continuïtat de la lluita armada palestina contra Israel i les ambicions hegemòniques dels dirigents israelians i de Síria van determinar que el conflicte s'ampliés a un altre Estat —el Líban—, especialment a partir de 1982, moment en el qual Israel ocupà militarment aquest petit país. Malgrat replegar-se de bona part del territori libanès el 1985, Israel ha mantingut un control directe sobre la franja sud del país, un fet que permet considerar el sud del Líban com un altre territori ocupat per Israel. Tanmateix, es pot afirmar que la resta del Líban és un Estat tutelat militarment per Síria.

Les crítiques constants de la comunitat internacional a Israel per la negativa a retirar-se dels territoris ocupats,



Font: Keesing's Record of World Events, 1994

el constant domini militar israelià, el pes polític i militar que el seu gran aliat —Estats Units— té a l'Orient Mitjà, l'atomització del Món Àrab, i les cada vegada més mínimes possibilitats de mantenir un front obert contra Israel van ser factors que propiciaren que, a finals de la dècada dels vuitanta, Jordània, el grup polític palestí més important (l'Organització per l'Alliberament de Palestina -OAP) i el mateix Govern d'Israel es trobessin disposats a iniciar converses per trobar una sortida al conflicte.

Malgrat la paralització de les negociacions en el període de la Guerra del Golf (1990-91) motivada pel suport jordà i palestí a Iraq, l'octubre de 1991 s'endegà un procés obert de negociació entre les parts a la Conferència de Madrid sobre l'Orient Mitjà.



Els resultats més importants han estat dos: la firma dels Acords d'Oslo entre l'OAP i Israel sobre l'autonomia per Gaza i Jericó (setembre 1993) i el Tractat de Pau entre Israel i Jordània (novembre 1994). Els temes encara oberts són, però, els més delicats: primer, com aplicar l'acord d'autonomia i ampliar-lo a la totalitat de Cisjordània; segon, com trobar una agenda de negociació amb Síria (i Líban); tercer, com abordar els problemes a l'interior dels territoris ocupats, amb una població dividida i enfrontada: per la banda palestina entre els entusiastes de l'OAP i els grups islamistes radicals, fortament implantats, com HAMAS o la Yihad Islàmica; per la banda israeliana, entre els partidaris de prosseguir les negociacions i els grups sionistes contraris a aquestes iniciatives.

L'aigua a l'Orient Mitjà: un recurs escàs i conflictiu

«Només l'aigua podria portar Egipte a la guerra una altra vegada», Anuar al-Sadat, 1979.
«La propera guerra a l'Orient Mitjà es lliurarà per l'aigua», Butros Ghali, 1985.

«L'única qüestió que tornarà a portar Jordània a la guerra és l'aigua», rei Hussein de Jordània, 1990.

L'Orient Mitjà, una de les regions més problemàtiques del món, té en l'aigua una causa afegida de conflictes. A la carestia provocada per una geografia i climatologia particularment desfavorables, s'hi suma el fet que els seus principals rius són internacionals.

Les precipitacions a aquesta regió es concentren principalment a les zones més nòrdiques i properes al Mediterrani: declinen a mida que ens n'allunyem cap a l'est i al sud, i són molt rares les zones que reben més de 600 mm/any, a més, les precipitacions són molt variables durant l'any, la qual cosa dificulta l'aprofitament de l'aigua de pluja.

Com es pot apreciar fàcilment als mapes, els excedents d'aigua a l'Orient Mitjà estan localitzats a zones molt puntuals, i a la major part de l'àrea els recursos en aigua depenen dels rius: l'Eufrates a Turquia, Síria i l'Iraq; el Tigris a l'Iraq; el Jordà a Israel, Jordània i els Territoris Ocupats de Palestina; el Yarmük a Síria i Jordània; i el Nil a el Sudan i Egipte.

Una altra variable a tenir en compte és l'aigua que correspon a cada habitant de cada zona, donat que la carestia amb una baixa demografia no constitueix un problema. El límit crític —aigua insuficient per a un ple desenvolupament econòmic i social— se situa en menys de 500 metres cúbics (mc) per persona i any: Jordània, Israel i els TO estan clarament situats per sota d'aquest límit; Egipte i Síria estan en una franja mitjana; mentre que el Líban, l'Iraq i Turquia es troben en una situació d'abundància. Tots aquests països, excepte Israel, tenen creixements demogràfics d'entre el 2% i el 3% anual o superiors al 3%, cosa que agreujarà fortament la seva situació en el futur immediat.

Veiem, doncs, que les característiques climàtiques són particularment dures a bona part de la regió, i que els rius, en ser la principal font de vida¹ de molts dels països d'Orient Mitjà també ho seran de controvèrsia.

El Nil té nou països riberencs i múltiples problemes pendents de solució, sobretot la no participació d'Etiòpia i Kènia en el grup

d'UNDUGU² —que coordina les polítiques de la resta d'Estats— i el seu rebuig als acords als quals s'ha arribat fins el moment.

L'Eufrates passa de Turquia a Síria i a l'Iraq, i hi ha hagut nombrosos conflictes entre els tres països: el més recent és el provocat pel Projecte turc de Desenvolupament del Sud-Est d'Anatòlia (GAP), que té com a peça central la presa Atatürk, vista com una amenaça des de Síria i l'Iraq ja que pot reduir la quantitat i la qualitat de l'aigua del riu. El GAP i les relacions de Turquia i Síria ens permeten començar a veure el lligam entre l'aigua i la política a la zona: el projecte de desenvolupament va ser concebut com una resposta econòmica a les demandes d'autodeterminació kurda i no com un mitjà de pressió internacional, tal com és percebut per Síria i l'Iraq. No obstant això, els contactes entre sirians i turcs per negociar les quotes d'aigua es van acompanyar de les demandes turques a Síria perquè aquesta deixés de donar suport a les guerrilles kurdes, lligant-se així, indirectament, un acord sobre l'aigua amb un acord sobre seguretat. Un altre exemple del lligam entre aigua i seguretat a la zona el tenim en els bombardejos aliats a les infraestructures hidrològiques iraquianes durant la Guerra del Golf de 1991.

El tercer riu és el Jordà —i el seu afluent el Yarmük—, que té les fonts al Sud del Líban i al Golan i que subministra aigua principalment a Israel, Jordània i Síria, i sobre la qual també hi ha reivindicacions pendents dels palestins de Cisjordània. També en aquest cas la disputa per l'aigua se sobreposa a un altre conflicte i, si bé no es pot demostrar que hagi estat causa directa de cap guerra, es pot afirmar que és i ha estat un dels factors que ha alimentat la tensió entre àrabs i israelians.

Les característiques climàtiques de la regió, que fan que els països de les parts baixes de les conques depenguin quasi exclusivament dels rius que neixen fora de les seves fronteres, converteixen l'aigua en una qüestió de seguretat (per a aquests Estats) quasi tan important com les mateixes fronteres. Hi ha, però, una diferència fonamental entre l'aspecte territorial i el referit als recursos hidrològics: per a aquests no hi ha un dret internacional elaborat i els acords

de caràcter tècnic no depenen d'un càlcul racional ni d'una elecció de major eficiència per a tots els Estats afectats, sinó que, generalment, estan subjectes a imperatius polítics. El problema s'aguditza a mida que s'acosta a un joc de suma zero. L'aproximació al límit dels recursos dificulta l'acord i incrementa els costos, tant absoluts i directes com, paradoxalment, els d'oportunitat per la manca de cooperació.

El problema de l'aigua, que se suma a la multitud d'altres qüestions conflictives a la regió de l'Orient Mitjà, tant a nivell bilateral com multilateral, ens ofereix un panorama poc esperançador. No obstant això, hi ha hagut propostes de col·laboració internacional a la zona per solucionar-lo. La més important, per la seva globalitat, fou la que va sorgir de Turquia: el projecte d'Aqüeducte per la Pau, que havia de traslladar aigua dels rius Ceyhan i Seyhan —que neixen i moren dins les fronteres turques— a les zones de Jordània i els TO, a l'Aràbia Saudita i al Golf Pèrsic. Egipte també havia fet algun oferiment d'aigua del Nil per als TO i, inclús, per a Israel. Aquestes opcions no van prosperar per raons polítiques. Es feia manifest un problema que Síria i el Líban han posat sobre la taula de forma explícita durant el procés de negociacions àrabo-israelianes obert a Madrid l'any 1991: no hi pot haver acords multilaterals sobre temes concrets mentre no s'avanci en les negociacions bilaterals de pau. El lligam entre aigua i seguretat és massa fort com per a poder pensar en la cooperació en el primer tema sense que s'hagi creat un clima favorable de confiança en el segon. I aquesta confiança ha de començar a néixer al voltant de la principal zona conflictiva de la regió: Palestina.

¹ Heròdot ja va dir: «Egipte és un do del Nil».

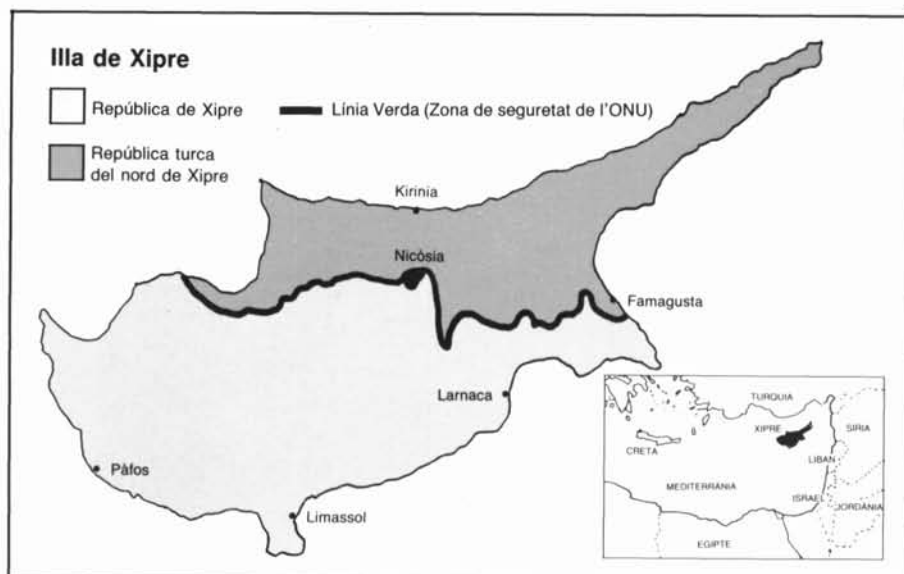
² El grup UNDUGU «fraternitat» en suahili vol coordinar les polítiques d'Egipte, el Sudan, Tanzània, Uganda, Ruanda, Burundi i el Zaire, però Etiòpia i Kènia, que controlen el 85% de l'aigua del Nil Blau, han rebutjat adherir-s'hi.

Els conflictes entre Grècia i Turquia

El conflicte que enfronta Grècia i Turquia des de fa dècades és, fonamentalment, territorial. El problema se centra en la jurisdicció de les aigües frontereres i en el no-reconeixement per part de Turquia de la sobirania grega d'algunes illes que es troben repartides al llarg de la costa d'Àsia Menor. El cas més emblemàtic de les hostilitats entre ambdós països el trobem, però, a l'illa de Xipre que, paradoxalment, és un Estat independent. Tanmateix, tant pel seu component ètnic com per la seva situació estratègica i pels esdeveniments de la segona meitat d'aquest segle, Xipre representa l'escenari central de les tensions que pertorben la pau en una de les regions més inestables del món.

La comprensió d'aquest conflicte es complica encara més si tenim en compte el paper que la comunitat internacional hi ha jugat, donat que es tracta de països que pertanyen a una mateixa estructura militar, l'OTAN, i un dels quals és membre de la Unió Europea. Així, i especialment en el cas de Xipre, trobem un cas de difícil solució i que sembla no progressar gaire al llarg dels anys, sempre present en els mapes de conflictes i sempre pendent de revisió als fòrums internacionals.

Per intentar esbrinar la situació actual a l'illa de Xipre hem de retrocedir fins a la data de la seva independència, el 16 d'agost de 1960, quan el Regne Unit va, finalment, renunciar a mantenir una sobirania que, d'una manera o altra, havia mantingut des del 1878. En el moment de la independència, Xipre, amb una història i una població vinculades durant mil·lennis a Grècia, es debatia entre establir-se com a Estat independent o bé integrar-se a l'Estat grec. El moviment unionista, que demanava l'*enosis* (unió, en grec), va anar perdent força a mesura que la situació política a Grècia esdevenia cada cop més inestable (el cop d'Estat dels Coronels, a Atenes, l'any 1974 representa el punt d'inflexió d'aquestes aspiracions). L'arquebisbe Makarios, president de la República de Xipre des de la seva independència i en principi partidari de l'*enosis*, va allunyar-se cada cop més obertament d'aquesta idea, i el govern grec dels Coronels va instigar la Guàrdia Nacional Xipriota a fer un cop d'Estat a l'illa per instal·lar a la presidència un unionista, Nikos Sampson. El govern turc, amb la intenció de defensar els interessos de la comunitat turco-xipriota de l'illa (present, en una proporció d'un terç des que l'imperi otomà s'hi va establir, l'any 1571), va envair el terç septentrional



del seu territori i va expulsar els greco-xipriotes, concentrant-hi tots els turco-xipriotes en la part envaïda. Aquesta partició, llargament desitjada pel Govern d'Ankara com a pas previ a l'annexió, no ha estat mai reconeguda per la comunitat internacional, però ja fa dues dècades que es manté com a situació *de facto*. Les forces de pacificació de l'ONU, UNFICYP, ja eren presents a l'illa des del 1964 a causa dels continus i sagnants enfrontaments entre les dues comunitats. Després de la invasió turca, van establir una zona de seguretat al llarg de la nova frontera, que passa per la capital, Nicòsia, dividint-la en dos sectors.

Tots els intents de resoldre aquesta partició pels canals de diàleg establerts han fracassat, fins al punt que, el 1983, els turco-xipriotes van declarar la independència com a *República Turca del Nord de Xipre*. A més, la qüestió xipriota ha agreujat els altres conflictes que enfronten els dos països (aigües territorials, espai aeri, jurisdicció de la terra) i han posat en perill, en nombroses ocasions, la cohesió de l'OTAN, organització de la qual els dos països són membres. Des de la invasió turca, i per un període de cinc anys, Grècia va retirar-se completament de l'estructura militar de l'OTAN, adduint la ineficàcia de l'Aliança per a protegir els interessos d'un Estat membre contra els atacs d'un altre. L'any 1980, Grècia va reincorporar-se a l'estructura militar de l'OTAN, però no sense friccions i disputes, i no ha participat en cap maniobra militar conjunta a la mar Egea des del 1983, any de la proclamació de la República Turca del Nord de Xipre.

L'any 1988 va iniciar-se una sèrie de converses entre els dos països a la localitat suïssa de Davos, que en principi havia de tractar de qüestions bilaterals, però que finalment va incloure, per part grega, la situació de Xipre. Les converses, auspiciades per l'ONU, es trenquen el març de l'any següent per la manca de voluntat de les dues parts.

L'aportació dels EUA a la resolució del conflicte, moguda pels seus interessos geoestratègics a la Mediterrània oriental, només ha aconseguit despertar el sentiment antiamericà en les poblacions grega i turca, la qual cosa ha jugat en contra de les relacions militars dels Estats Units amb Atenes i Ankara.

Quant a la política de l'antiga URSS vers aquesta qüestió, pot dir-se que sempre s'ha aliniat amb un o altre país en funció dels seus interessos puntuals.

Com a membre de la Comunitat Econòmica Europea des del 1981, Grècia ha vetat la incorporació de Turquia, sol·licitada per Ankara en diverses ocasions des del 1987. Tant Grècia com Xipre creuen que la Unió Europea no acceptarà mai la incorporació de Turquia mentre les seves tropes romanguin al nord de Xipre, i veuen en el desig de Turquia de pertànyer a la UE la millor oportunitat de solucionar un conflicte que fa tants anys que dura. Cal dir, però, que la Unió Europea té una llarga tradició d'ignorar conflictes bilaterals entre els seus membres (Espanya/Regne Unit/Gibraltar, per citar-ne un).

La qüestió que enfronta aquests dos països, doncs, es troba lluny de ser resolta, tenint en compte, a més, la creixent inestabilitat política que afecta la Mediterrània oriental, inestabilitat en la qual tant Grècia com Turquia hi juguen un paper no gens secundari. El conflicte ètnico-religiós que sacseja els Balcanes, les tensions pel reconeixement de Macedònia com a Estat independent (recorem el vincle històric entre Grècia i Macedònia), el reiterat menyspreu de Turquia per minories com la kurda, són indicadors que, certament, no conviden a l'esperança pel que fa a la qüestió xipriota. Cal esperar que la integració definitiva de Turquia en l'òrbita de l'Europa Occidental aconsegueixi una solució satisfactòria pels dos pobles que habiten una illa que, al llarg dels mil·lennis, ha viscut totes les convulsions del mar que l'envolta.

DCIDOB 51.
La Mediterrània (I).

Mar de migracions.
Jordi Moreras

Mar de migracions

Jordi Moreras*

Malgrat el que hom pugui suposar, la Mediterrània no ha actuat com a barriera pels desplaçaments humans, sinó que potser ha estat el vincle a través del qual aquests s'han desenvolupat. La història mediterrània està plagada de moviments humans, i la vida cultural, social, política i econòmica d'aquesta regió no podria entendre's sense fer referència a aquests desplaçaments. Però, paradoxes de l'evolució històrica, el que en altres moments havia representat un element d'enriquiment i conformació de la unitat mediterrània, ara amenaça amb desfer-la.

Vinculades directament o indirectament amb el fenomen migratori es generen tensions i controvèrsies, tant a les societats receptores com a les societats d'origen. Mentre al nord es discuteix entorn a la identitat futura de les societats europees davant de l'arribada i instal·lació d'immigrants, al sud i a l'est, l'emigració s'interpreta com una forma de fugir que no de solucionar la manca d'estabilitat econòmica i política amb què s'enfronten aquests països.

Llavors, cal entendre els fenòmens migratoris com a essencialment problemàtics? O no serà que ara ens preocupen molt més que abans? El cert és que avui en dia els moviments humans són interpretats com a font de problemes, reals o potencials, que adquireixen una importància estratègica en el nou panorama de relacions internacionals. Si fins els anys 70 aquests moviments responien a una lògica de reequilibri planetari que beneficiava tant les societats d'acollida com les d'origen, a partir d'ara la lògica ha canviat i ja no s'ajusta a una situació d'equilibri sinó que les migracions apareixen com a manifestació de les di-

ferències cada cop més grans entre països rics i països pobres.

La Mediterrània és una àrea especialment favorable per percebre aquest greu desequilibri, en el qual els moviments humans no contribueixen sinó a agreujar-lo. Diferències demogràfiques i econòmiques entre les dues riberes apareixen com a causes estructurals que condicionen els fluxos migratoris. Si a més a aquestes s'afegeix l'element polític, per la manca de llibertats democràtiques o per la proliferació de conflictes armats, trobem el tercer gran motiu que avui en dia pot explicar aquests moviments.

Dins l'espai mediterrani podem trobar tres grans camps migratoris diferenciats, que alhora es troben fortament interrelacionats: com a model de migració sud-nord, el que vincula l'Europa comunitària amb els països del nord d'Àfrica; com a moviments est-oest, els que tenen origen en els antics països socialistes de l'Est europeu i de Turquia; i, entre sud-sud, el flux que implica a bona part dels països àrabs del Pròxim Orient i que es dirigeix cap als països productors de petroli, especialment els del Golf Pèrsic.

L'Europa comunitària i la immigració magribina

Els fluxos migratoris del Magrib cap a Europa tenen el seu origen en el mateix període colonial. L'arribada de mà d'obra d'aquests països vers el que havien estat les antigues metròpolis mostra la pervivència d'aquests vincles. França és sens dubte el principal punt de referència per a la immigració magribina. En el seu cas, l'emigració fins la Primera Guerra Mundial fou un mitjà de proporcionar mà d'obra barata a les indústries i a l'exèrcit francès. No seria fins després de la Segona Guerra Mundial que cal assenyalar l'inici d'aquests fluxos que s'estendrien a altres països europeus com Bèlgica, Holanda o Alemanya.

Aquesta progressió es veu frenada a partir de la dècada dels 70, i en concret l'any 1974 quan s'acorda el tancament de les fronteres dels principals països receptors de la immigració magribina. Això no obstant, aquesta mesura no va implicar que s'atruessin totalment els fluxos cap a Europa. A partir d'aleshores, gràcies al principi del reagrupament familiar com a únic mitjà legal per poder entrar a Europa, es produí un canvi qualitatiu respecte al model d'immigració que fins ara s'havia donat. El perfil de l'emigrant es modificà substancialment; ara eren els familiars directes d'aquest treballador ja instal·lat els que caracteritzaran la nova fase del procés migratori.

Malgrat els intents de controlar els fluxos, o si més no, de dificultar l'entrada de nous immigrants dins les fronteres europees (mitjançant l'elaboració de polítiques de control comunes, unificant criteris per resoldre les demandes d'asil o de permanència, entre d'altres), els governs europeus no han pogut evitar la creació de corrents clandestins, la qual cosa confirma la idea que els immigrants són necessaris per a les economies europees, que continuen exercint una atracció vers aquests contingents de mà d'obra barata i poc qualificada que el Magrib pot oferir.

Però més enllà de les necessitats estructurals de l'economia europea, les migracions magribines cap a Europa s'han convertit en una nova realitat per a les societats europees. Una realitat que ha posat la qüestió de la pluriculturalitat a l'ordre del dia, de la integració de poblacions que disposen de referents i pràctiques culturals diferenciades de les d'aquesta societat d'acollida, i que posa en entredit alguns dels principis on se sustenta l'ordre europeu. El recel amb què les societats europees observen les manifestacions d'aquesta incorporació deixa entreveure la incertesa que suposa aquesta situació de pluralitat.

* Antropòleg. Màster en Estudis Euroàrabs per la Fundació CIDOB.

Els corrents migratoris des dels països de l'Est

Els fluxos migratoris que provenen de l'est no són un fenomen recent, encara que ha estat en l'actualitat quan han aconseguit el seu volum més important. Els antics règims socialistes havien suposat un important fre a qualsevol tipus d'emigració cap a l'Europa capitalista, perquè això suposava un qüestionament del model comunista. Malgrat tots els intents d'impedir aquesta emigració —fins i tot amb barreres físiques com el mur de Berlín—, els fluxos es mantingueren encara que a petita escala.

L'esfondrament dels règims socialistes, i la crisi econòmica i social que el varen acompanyar, van suposar una forta empenta per al desenvolupament d'aquests corrents migratoris. Des de llavors no només ha estat Europa la que ha rebut emigrants procedents d'aquests països, sinó també els Estats Units, el Canadà i Austràlia, sense oblidar Israel amb l'arribada massiva d'emigrants jueus.

Alemanya, sens dubte, ha estat un actor principal en el desenvolupament d'aquests fluxos. Ha absorbit bona part dels seus contingents —duent a terme un principi de preferència per a aquells emigrants que provenen d'arrels culturals alemanyes, els anomenats *Aussiedler*—, i encara que potser la societat alemanya no ha assimilat de bon grat aquesta nova presència, el sistema econòmic de la nova Alemanya reunificada s'ha renovat amb l'arribada d'aquesta nova mà d'obra barata, i sovint més qualificada que la provinent d'altres zones, com per exemple Turquia.

Però els moviments humans des dels països de l'Est no només responen a un principi econòmic. Els refugiats que fugen del conflicte armat al territori de l'ex-Iugoslàvia (gairebé 630.000, segons les estimacions de l'ACNUR de l'abril de 1994) i que són acollits, no sense dificultats, en altres països europeus, ens confirmen que no totes les transicions polítiques a l'est han estat pacífiques. De nou, Alemanya ha estat el país que més desplaçats ha acceptat, seguida a distància per Suècia, Àustria, Holanda, Itàlia o Turquia.

Moviments migratoris a l'Orient Mitjà

La indústria derivada del petroli ha estat el focus d'atracció dels diferents moviments migratoris que ha implicat a la regió de l'Orient Mitjà i alguns països del Magrib. Envers aquesta primera regió s'ha adreçat un important flux d'immigrants que en la dècada dels 80 es comptabilitzava entorn dels sis milions de treballadors estrangers en els sis Estats del Golf —Aràbia Saudita, Kuwait, els Emirats Àrabs Units, Bahrein, Oman

i Qatar— i prop d'un milió a Iraq. En aquest trajecte migratori no només han estat implicats els països àrabs, sinó també contingents de treballadors que provenien d'altres regions, especialment de l'asiàtica. Al Magrib, els recursos petrolífers de Líbia també han servit per atreure treballadors de països fronterers com Tunísia o Egipte.



Diferències demogràfiques i econòmiques entre les dues riberes apareixen com a causes estructurals que condicionen els fluxos migratoris.

Aquests corrents migratoris es vénen a afegir a anteriors moviments humans que, entorn a les rutes de comerç internacional a través de l'oceà Índic o amb les activitats econòmiques que acompanyen l'annual pelegrinatge musulmà a La Meca, havien configurat aquest espai com a punt de vinculació entre la regió mediterrània i Àsia.

Els patrons que definiren l'inici dels moviments migratoris cap a la zona del Golf Pèrsic es fonamenten en una lògica que Europa ja havia desenvolupat respecte a les colònies del nord d'Àfrica. En els anys 30, quan comencen a explotar-se els recursos petrolífers de la zona, l'administració colonial britànica, veient la necessitat de contractar mà d'obra barata per iniciar aquest procés d'industrialització, reclutà els primers contingents de treballadors a l'Índia. A partir de llavors comença a arribar mà d'obra d'altres països àrabs (especialment d'Egipte, Palestina i Jordània) i asiàtics (Pakistan), en una progressió cada cop més forta.

Coincidint amb l'alça dels preus del petroli dels anys 1973-74, augmentà considerablement la demanda de mà d'obra estrangera per tal de poder mantenir i, fins i tot, augmentar el nivell de producció petrolífera. Això representà ampliar la recerca de mà d'obra cap a altres països, especialment els asiàtics (i entre ells, preferentment, les Filipines, Corea del Sud, Indonèsia, Bangla Desh o Tailàndia). Les estimacions estadístiques fetes en la dècada dels 80 parla-

ven d'uns 6 milions de treballadors immigrants, dels quals 2 milions eren àrabs i gairebé 3.750.000 provenien de diferents països asiàtics. En total, en un país com Kuwait, en 1980 s'emprava mà d'obra provinent de 68 països diferents.

Líbia, com a país d'immigració, ha vist doblar la seva població entre les dècades dels 70 i els 90. Afegit al remarcable dinamisme demogràfic del país, el saldo migratori excedentari explica aquesta forta progressió poblacional. El 1970 s'estimava el nombre de treballadors immigrants al voltant de 84.000 (un 4,4% de la població total); el 1985 se sobrepassa la xifra de 800.000 estrangers, gairebé un quart de la població resident a Líbia. Egipte (amb un 25%) i Tunísia (un 17%) són, el 1985, els principals països àrabs que proporcionen mà d'obra a l'economia líbia. No obstant això, les a vegades tenses relacions polítiques entre el règim libi i els seus veïns han afectat periòdicament els fluxos procedents d'aquests països. Per altra banda, com ja feien els països del Golf, Líbia també atragué mà d'obra d'origen asiàtic.

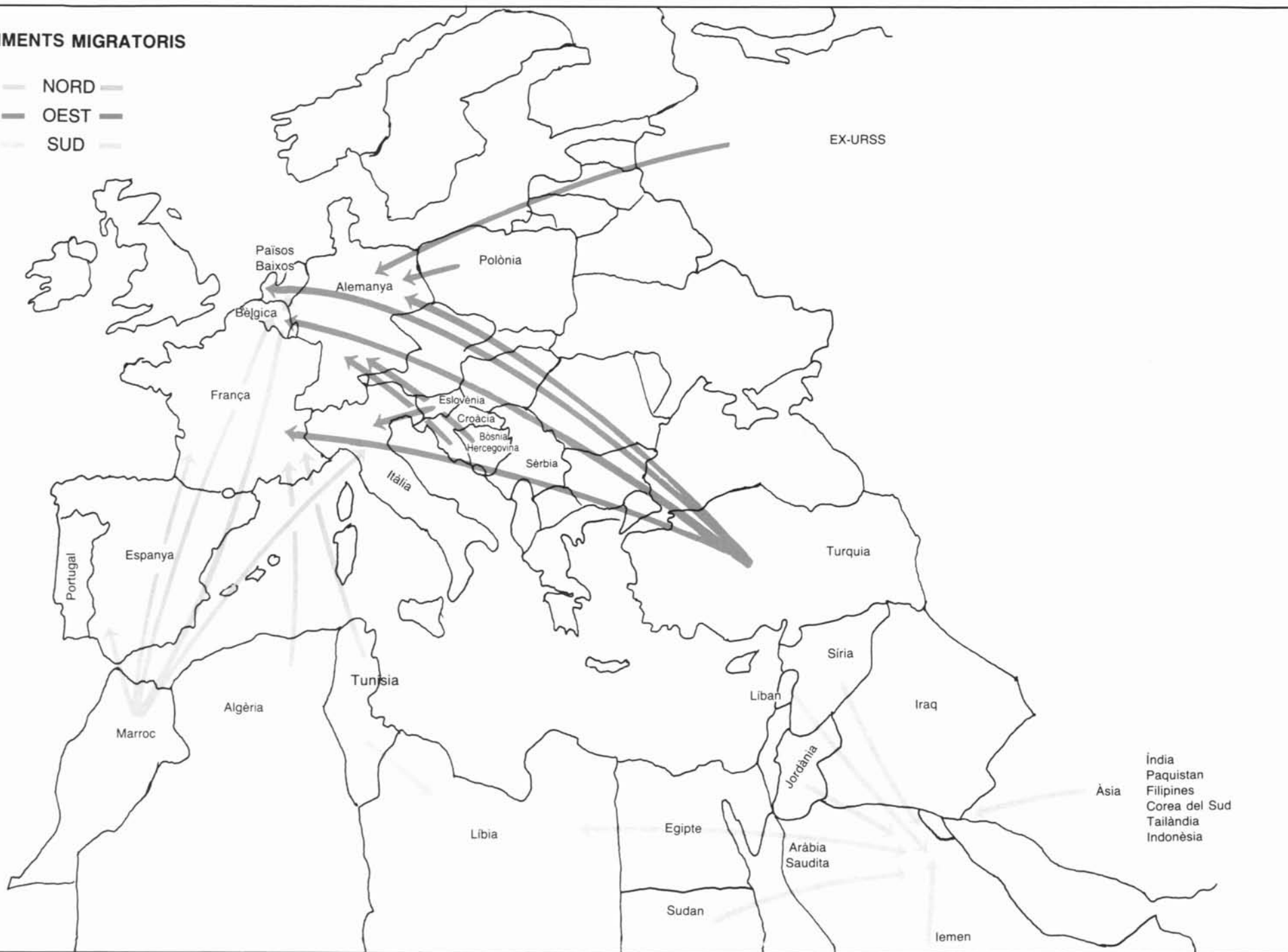
La invasió iraquiana de Kuwait l'agost de 1990 va modificar profundament aquests corrents migratoris. Al final del mateix any prop de dos milions de treballadors estrangers de la zona havien abandonat el país on treballaven per por a l'extensió del conflicte armat. La meitat d'aquests es desplaçaren cap a Jordània. Uns 865.000 d'aquests eren egipcis i la resta indis, pakistanesos i filipins, entre d'altres. També 250.000 palestins retornaren a Jordània. El suport del Govern del Iemen a l'acció iraquiana suposà que aquest mateix any foren expulsats prop de 800.000 iemenites.

L'impacte d'aquests retorns fou molt important en els països de la regió. Jordània fou, sens dubte, el país que patí més aquests retorns. A l'augment de la seva població en un 8%, calia afegir la pèrdua de les remeses que generava la mà d'obra jordana a l'estranger, que en 1989 constituïa un 10% del seu PNB. Egipte, Iemen i els Territoris Ocupats reberen també l'impacte d'aquest canvi migratori.

Per la seva part, la finalització del conflicte a la zona també suposaria modificacions substancials en els països d'atracció de mà d'obra. Kuwait, per fer front a les tasques de reconstrucció, tornà a emprar mà d'obra estrangera —amb preferència pels treballadors egipcis i asiàtics, davant dels àrabs—, establint serioses restriccions a la seva permanència en el territori. A l'Aràbia Saudita, malgrat el retorn de la mà d'obra iemenita, s'estableix una certa preferència per contractar treballadors provinents de països no-musulmans, per tal com sospitaven de les lleialtats nacionals que alguns treballadors àrabs havien manifestat durant la crisi del Golf. ■

MOVIMENTS MIGRATORIS

- SUD — NORD —
- EST — OEST —
- SUD — SUD —



DCIDOB 51. **La Mediterrània (I).**


El desequilibri dels intercanvis culturals a la Mediterrània.
Oriol Pascual

El desequilibri dels intercanvis culturals a la Mediterrània

Oriol Pascual*

La nostra època ha vist créixer de manera accelerada els intercanvis culturals entre els pobles més diversos. Però lluny de comportar l'enriquiment mutu com a efecte de la transacció d'idees, persones i productes, sovint ha estat la causa d'una més gran i profunda desigualtat. La regió mediterrània no escapa als efectes perversos d'aquest procés i, si tenim en compte la importància dels elements que la defineixen com a espai, hi juguen un paper desestabilitzador que no poden ignorar per més temps les diplomàcies dels diferents països que la integren.

La Mediterrània es caracteritza pel joc complex de relacions sovint problemàtiques a causa dels desequilibris econòmics, les diferències socials, la confrontació ideològica i la diversitat de tradicions. Des d'aquest punt de vista la Mediterrània no existeix avui en dia com a espai fruit d'una unitat política, ètnica o religiosa. Tanmateix, la Mediterrània expressa un ideal que neix d'unes particulars circumstàncies històriques, concretament de l'encreuament de cultures que ha donat lloc a un sistema de valors simbòlics, encara que molt versàtil i pluriforme, i que, en la mesura que existeix la voluntat de reivindicar-lo, constitueix una referència per a la convivència fraternal i un element de suport a la cooperació. Malgrat tot, la Mediterrània com a espai de solidaritat corre el perill de disgregar-se i esdevenir un espai de confrontació. I des d'aquesta òptica la cultura hi juga un paper cabdal en quatre escenaris on els processos d'intercanvi desigual operen i posen en dubte el mite de la Mediterrània. Aquests escenaris són: la cultura popular, d'origen rural i de contingut comunitari, que es fonamenta en relacions



En els darrers anys hi ha hagut canvis substancials en la comunitat internacional que influeixen poderosament en els fluxos i intercanvis culturals al si de la Mediterrània.

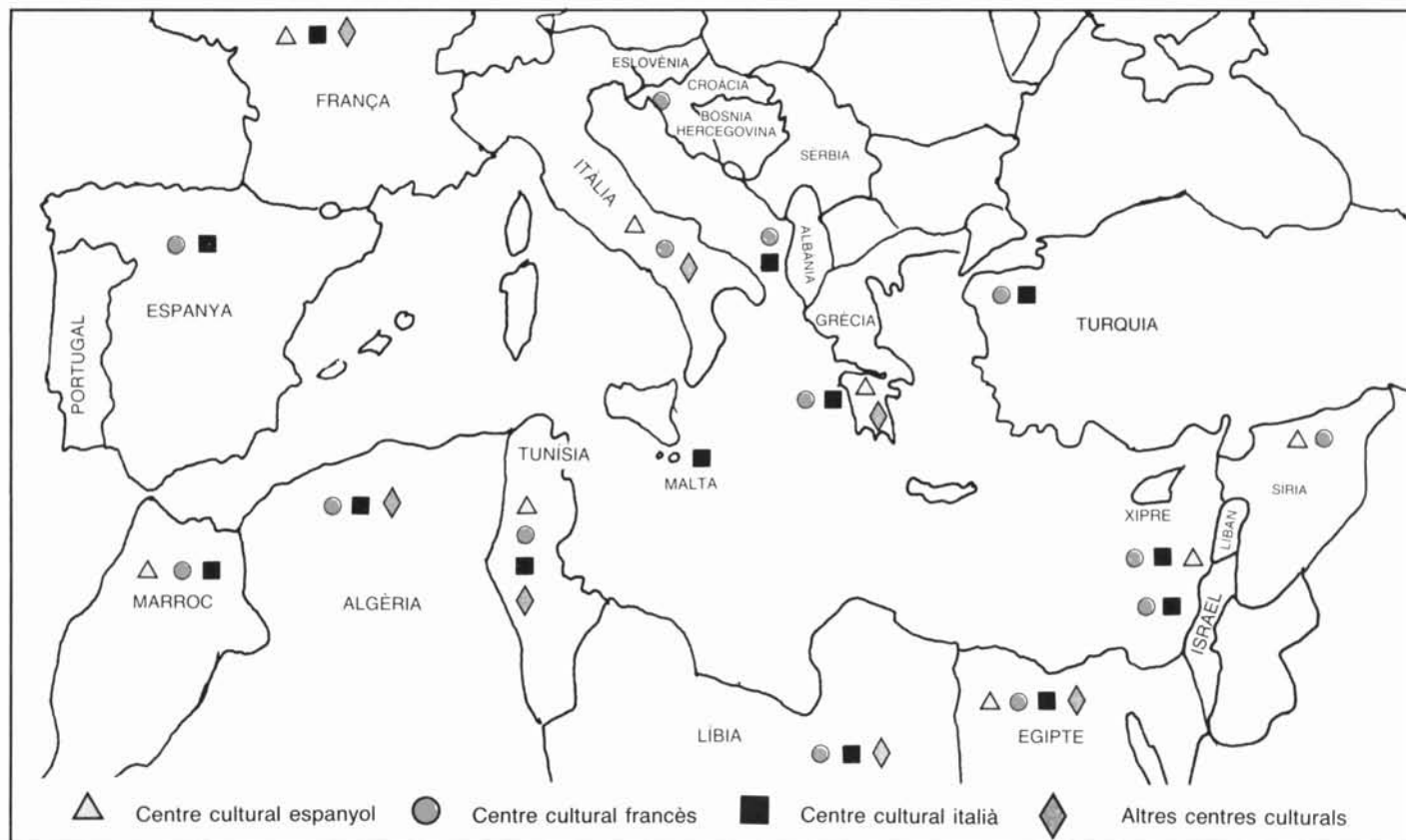
bàsiques fixades pel costum; la cultura de masses, basada en les indústries culturals, de producció i difusió a gran escala, vinculada a les estructures comunicatives; l'alta cultura, històricament la cultura reservada a l'elit, que gira entorn a les arts clàssiques molt arrelada al medi intel·lectual i urbà; i, per últim, la cultura quotidiana que respon al modus de vida i als seus diferents components entre els quals cal valorar el darrer impacte dels avenços científics i tecnològics.

No tots aquests escenaris tenen el mateix pes a l'hora d'explicar la responsabilitat dels factors culturals en les relacions desequilibrades que mantenen entre ells els Estats. Sens dubte, són les noves condicions de la producció i la difusió cultural allò que els enfronta a dues problemàtiques diferents; d'una banda, la creixent competència entre els països rics pel domini dels mercats internacionals i, d'altra banda, el distanciament dramàtic dels països pobres pel que fa al nivell de desenvolupament cultural.

Així en els darrers anys hi ha hagut canvis substancials en la comunitat internacional que influeixen poderosament en els fluxos i intercanvis culturals al si de la Mediterrània. Els països més de-

sevolupats de la ribera nord han pres consciència de l'amenaça de les cultures anglosaxones i s'han abocat a col·laborar per tal de superar la situació de marginalitat que pateixen (dins d'aquesta lluita caldria situar, per exemple, les famoses quotes de pantalla per promocionar la indústria cinematogràfica nacional). Els Governos d'Espanya, Itàlia i França, si els jutgem per les declaracions de principis que acompanyen els documents oficials, desitgen més que mai acabar amb la «anòmia cultural» que caracteritza la regió i reforçar la solidaritat en els intercanvis. Malgrat tot, les relacions exteriors dels Estats es configuren a partir de la pugna entre el paper que volen representar en la societat internacional i allò que la resta dels autors que la integren els deixen fer. És per això que els Estats en el seu afany de mantenir la capacitat autònoma de resposta, cerquen la manera de superar el marc reduït de l'estat-nació mitjançant la preservació d'àrees d'influència a partir de les quals poden sobredimensionar la seva presència internacional. Seguint aquesta lògica, França, Espanya i Itàlia s'esforcen a conservar les relacions privilegiades amb els seus veïns mediterranis d'acord amb dos principis; en el pla geopolític, l'assoliment de cert nivell de seguretat i, en el pla geoestratègic, l'aspiració de jugar un paper actiu com a potència articuladora de la zona. En aquest sentit els Estats esmentats, que desitgen construir un model de relacions profitoses amb els països de la ribera sud, reivindiquen constantment els «vincles especials» que els uneixen, encara que sovint la història s'encarrega de desmentir-los, i la «comunitat d'interessos» que reclama als països pobres d'estrènyer-ne els lligams si de veritat volen desenvolupar-se. Per aquest motiu França, Espanya i Itàlia, en relació a les seves respectives àrees d'influència, despleguen una política cultural

* Licenciat en Història Contemporània.



amb l'objectiu de reforçar simbòlicament l'hegemonia que existeix de fet, potenciant els elements comuns que suposadament els agermanen. A la conca occidental de la Mediterrània, Itàlia ho intenta amb l'ex-Iugoslàvia, Albània, Tunísia i Líbia, França amb tot el nord d'Àfrica i Espanya només en aquells indrets del Marroc on encara perdura la memòria de la seva presència.

La política cultural que promouen les diferents diplomàcies se centra, invariablement, en l'extensió de la respectiva llengua nacional i en la preservació del patrimoni que pot testimoniar una història comuna i una unitat de destí amb els països que havien estat colònies o sobre els quals s'havia exercit el domini polític. Però, en canvi, els desequilibris que es produeixen en la cultura de masses i que amenacen la capacitat d'expressió de les identitats no són objecte de la seva preocupació. Ens referim al paper de les indústries culturals que segueixen vies específiques de concentració i transnacionalització. Certament el fenomen de la concentració de capital, atesa la seva doble vessant de creixement de les empreses i d'ampliació de les quotes de mercat, no és nou, però a diferència d'altres èpoques ha esdevingut un factor que amenaça directament la supervivència de les identitats més febles. L'efecte principal de la transnacionalització ha estat la desarticulació de les seves estructures de producció i de difusió. De fet, els processos de concentració i transnacionalització defineixen una jerarquia internacional. Pel que fa als diferents sectors culturals es constata, d'una banda, la deslocalització industrial, és a dir, la separació

dels diferents segments del procés productiu segons les possibilitats de reduir costos que hi ha a diferents indrets, la qual cosa suposa la proliferació de tallers-filials als països culturalment depenents; d'altra banda, la penetració comercial mitjançant sucursals que operen en els mercats nacionals amb productes d'origen extern i capten els productes autòctons amb possibilitats de rendir en el mercat internacional. La lògica de la deslocalització industrial és present en sectors com ara el del cinema on les multinacionals demanen marcs exòtics per a rodar superproduccions, la utilització de laboratoris de muntatge (Studios 2m a Casablanca, Complex de la CCM a Marràqueix, laboratoris Gammath de la SATPEC a Tunísia, etc...) i la possibilitat d'adaptacions de mala qualitat per al mercat local. Pel que fa a la penetració comercial, les estratègies de les grans empreses són visibles en el sector de l'edició de llibres. De fet, els darrers premis que han rebut autors àrabs s'inscriuen en grans operacions de marketing per a captar l'atenció del públic, saturat d'ofertes, dels mercats dels països desenvolupats.

La cooperació cultural hauria de tenir en compte aquests fenòmens per tal de limitar les seves conseqüències perverses i reconduir-los d'acord als ideals de la democràcia. Però els afers culturals, a diferència d'altres sectors també vinculats al benestar de la població (educació, salut, investigació científica...) no són analitzats globalment, és a dir, com a sector que abasta múltiples activitats (animació socio-cultural, mitjans de comunicació, indústries culturals, arts clàssiques...) que es relacionen i influeixen

mutuament i que, com a branca autònoma dels negocis públics, són susceptibles de regulació per part de polítiques culturals. Tanmateix, assolir la necessitat d'un desenvolupament cultural equilibrat com una de les prioritats de la cooperació és encara una assignatura pendent.

Els Estats són encara poc sensibles a les seves exigències: els països de la ribera nord aspiren a esdevenir potències per la qual cosa desenvolupen en l'àmbit internacional una política cultural de foment de la pròpia identitat mitjançant la promoció de la llengua i la conservació del patrimoni. Així mateix, serveix als interessos de la indústria nacional fomentant l'exportació dels seus productes i organitzant generosament sistemes de beques per atraure talents als qui s'inocularà la cultura pròpia amb la intenció que la transmetin, quan tornin, al seu país d'origen. Per contra, el desconeixement de la dimensió social i econòmica de la cultura sovint és la causa que els països de la ribera sud no tinguin en consideració les seves veritables necessitats la qual cosa explica la inexistència generalitzada de programes d'acció cultural amb objectius clars i mitjans de gestió adients, com es posa de manifest pel fet que facin molt poc per ajudar la seva indústria i, en canvi, concentren l'esforç en la importació de productes foranis i en donar facilitats als seus talents per a formar-se a l'estranger. Manca, per tant, la construcció d'un espai comú que optimitzi, per la via del mite de la Mediterrània, els circuits d'intercanvi i la gestió de les polítiques culturals per assegurar un desenvolupament cultural equilibrat. ■

DCIDOB 51. La Mediterrània (I).

La Mediterrània: El Mar Nostre.
Pere Borrull

La Mediterrània: El Mar Nostre

Pere Borrull*

Les afirmacions que es fan des de diversos mitjans de comunicació sobre l'estat gairebé de malalt terminal de la mar Mediterrània, tot i que gairebé poden ser fetes amb bona fe, no responen a la situació real d'aquest ecosistema. De ben segur criarem malves tots plegats abans que desaparegui aquesta massa d'aigua d'aquí a 10 o 15 milions d'anys, geològicament parlant. Res seria pitjor per a la Mediterrània que actituds interessades o alarmants enfront d'un perill de degradació que certament existeix i és evidentment constatable.

Si bé el més positiu d'aquesta febre mediambiental d'aquests anys ha estat potser la possibilitat que ha donat en gran mesura d'explicar el caràcter interdependent de tots els ecosistemes i tota la biosfera en general, les solucions que cadascun de nosaltres pot aportar passa per accions petites, seguint la filosofia de la frase «think globally act locally» (pensa globalment, actua localment) a l'abast de les nostres possibilitats.

La Mediterrània és un mar prou gran per tenir fesomia, prou petit per a poder-lo abarcar. Tot un seguit de trets el defineixen, però potser el més fonamental no és res més que el seu clima.

La situació i característiques del clima mediterrani són el resultat de les condicions ambientals en la zona centro-europea i en el nord d'Àfrica, zones aquestes últimes dominades pels deserts. En resum, es tracta del joc de situacions anticiclòniques i borrasques que es van movent en el context mediterrani originant un règim de vents molt típic i ben acanalats per la disposició de serralades i valls tan importants en aquesta zona. Per altra banda, la seva mateixa situació latitudinal i l'existència d'àmplies zones desèrtiques al sud, de

terminen que l'evaporació sigui molt alta i no compensada per les pluges ni per les aportacions fluvials. En conjunt, aquestes aportacions ni tan sols arribarien a sumar la meitat de l'aigua evaporada pel mar, així doncs no fan falta càlculs molt complicats per a deduir que de no existir alguna aportació compensadora, la Mediterrània quedaria seca en uns dos mil anys, com ja va passar en l'anomenada crisi de Miocè fa uns 25 milions d'anys, molt després del recentment famós Juràssic. Aquesta situació descompensada dona lloc a l'existència d'un flux d'entrada des de l'Atlàntic, i en menors quantitats del mar Negre i a través del canal de Suez. El flux d'entrada d'aigua atlàntica dona lloc a l'existència de corrents molt intensos, causa de la dinàmica mediterrània.

La pobresa relativa de la Mediterrània es manifesta en la transparència notable de les seves aigües, de manera que es pot dir que és un mar més apropiat per als turistes que per als pescadors.

L'eficàcia dels mecanismes que retornen la fertilitat a les aigües superficials és limitada.

La Mediterrània és poc productiva, en comparació amb altres mars; pot qualificar-se de mar oligotròfic, utilitzant un adjectiu d'ús corrent en ecologia i que significa simplement poc nutritiu o poc alimentat. Si el comparem amb ecosistemes terrestres, la fertilitat de la Mediterrània queda al nivell de les zones àrides semidesèrtiques.

El mecanisme de fertilització de les aigües superficials consisteix en l'ascensió d'aigües profundes, riques en nutrients, cap a zones il·luminades on aquests nutrients poden ser utilitzats pels productors primaris, és a dir, el conjunt d'algues microscòpiques anomenat fitoplàncton que a la vegada fixa l'energia del sol i marca l'inici de transferència de matèria viva o energia de tota la cadena alimentària. En els oceans hi ha

algunes àrees privilegiades per l'ascensió d'aigües profundes, també anomenades zones d'afflorament o de surgència, riques en pesca, com són les costes del Perú o del Sàhara, així com altres mars poc profunds i molt agitats com el mar del Nord, la producció primària dels quals resulta més semblant a la dels prats o bé als camps de conreu de l'hemisferi nord.

En la Mediterrània es poden distingir dues gran estacions o temporades ecològiques. Un semestre càlid, que va de maig fins a octubre, caracteritzat per una elevació de la temperatura en superfície (fins 25-27 °C). Durant aquest temps les aigües estan molt clarament estratificades, separades de les capes més fredes subjacents per una discontinuïtat tèrmica molt marcada que ha rebut el nom de termoclina. Durant aquest període, i si salvem les circumstàncies excepcionals, com poden ser les mescles locals que s'estableixen en la proximitat de les costes i aportacions de rius, quasi bé no hi ha possibilitat que les aigües superficials es fertilitzin. L'altre semestre, de novembre a abril, es pot qualificar de productiu.

L'aigua de la superfície es refreda i s'enfonsa cap avall essent reemplaçada per aigua profunda, aproximadament a 13°C, rica en nutrients, facilitant la mescla de l'aigua.

Els rius i les aigües d'escorrentia en general poden aportar elements nutritius al mar i, d'aquesta forma, influir sobre la producció primària.

En el cas dels grans rius, l'arribada al mar de l'aigua dolça i la seva mescla progressiva amb l'aigua marina genera un corrent subsuperficial dirigit cap a la desembocadura que força l'ascensió d'aigües més profundes, que poden ser més fèrtils. La regularització del flux d'un riu per l'home pot alterar el funcionament d'un ecosistema que havia seguit determinades seqüències d'esdeveniments

* Biòleg. Master en Gestió de la Qualitat d'Aigua a l'I.H.E., DELFT, (Holanda)

en el curs de mil·lennis. El canvi de règim del Nil, després de la construcció de la presa d'Asuan, ha pogut influir en la productivitat total i en la distribució d'estacions de la productivitat de les aigües costaneres d'aquesta part de la conca oriental de la Mediterrània.

Programes de descontaminació

Degut a certes crides d'alarma fetes per científics i estudiosos sobre punts calents com la badia de Saronikos, el Corn d'Or a Istanbul, etc., es van posar en marxa durant els anys seixanta i setanta una sèrie de programes de recerca i seguiment de la pol·lució de la Mediterrània. Així es va convocar la Reunió de Països dels voltants de la Mediterrània que van establir el Pla d'Acció per a la Mediterrània (PAM) i van signar la Convenció de Barcelona el 1975.

Tots els països van estar d'acord aleshores que l'estat de salut de la Mediterrània era molt dolent i calia posar-hi tot els recursos necessaris per a tractar d'eliminar la major part de les fonts de contaminació. La forma com aquest Pla va ser executat a través del Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA) donava mans lliures a l'Oficina del Programa de Mars Regionals, a Ginebra, per coordinar els treballs de totes les agències internacionals i de la major part dels laboratoris dels països costaners, finançant-ne una bona part.

El resultat immediat d'aquesta acció va ser la realització de nombrosos projectes de recerca que van permetre recollir una bona quantitat d'informació que seria agrupada en diversos *raports* del PNUMA i actes de nombrosos congressos científics que van dur-se a terme, particularment en col·laboració amb la Comissió Internacional per a l'Explotació Científica de la Mediterrània amb seu a Mònaco.

Finalment l'any 1985 es va preparar un *raport* sobre l'Estat de Contaminació de la Mediterrània (Cruzado and Kouyoumjian, 1985) que resumia els coneixements adquirits fins aleshores i establí que la Mediterrània, lluny d'ésser en perill de «mort», tenia excessives descàrregues d'aigües residuals tant d'origen industrial com agrícola i domèstic. La localització d'aquestes fonts de pol·lutants que havia estat objecte d'un estudi coordinat per l'OMS (UNEP, 1984) ja deixava veure que les zones properes a les grans ciutats com ara Barcelona, Marsella, Gènova, Venècia, Split, Atenes, Esmirna, Beirut, Istanbul, Trípoli, Tunis i Alger, a les quals se'ls podria afegir un bon nombre d'altres ciutats amb més de 100.000 habitants, constituïen els focus més perillosos de contaminació per hidrocarburs de petroli, metalls pesants (mercuri, cadmi, crom, etc.), pesticides, PCBs, etc. Els grans rius eren també focus de conta-

La Mediterrània és un mar prou gran per tenir fesomia, prou petit per a poder-lo abarcar. Tot un seguit de trets el defineixen, però potser el més fonamental és el seu clima.

minació. Sols el nostre petit Besòs crea una acumulació de llots de depuradora contaminants, just davant de Barcelona, que té més d'un quilòmetre de diàmetre i dos metres d'alçada.

Els elements fertilitzants com són el nitrogen i el fòsfor en les seves diverses formes encara no eren oficialment considerats com un perill per l'ecosistema i no es parlava tampoc de les espècies en extinció, del patrimoni arqueològic amenaçat, de les línies de costa o d'altres aspectes com l'acció toxicològica dels virus, o les malalties dels organismes marins.

Després de la Segona Reunió de les Parts Contractants a Cannes el 1981, un nou programa d'avaluació ambiental, fins aleshores conegut com a Programa de Recerca i Seguiment de la Contaminació de la Mediterrània (MED POL), va ser definit amb un abast de 10 anys (decenni dels vuitanta) que va ser executat a cada país sota la responsabilitat del Govern corresponent i en el qual el PNUMA i les Agències Internacionals només jugaven el paper de coordinador general i d'assessors tècnics respectivament. Els resultats dels treballs científics que havien d'ésser conduïts, en principi, pels mateixos centres de recerca que havien participat en la fase inicial del MED POL serien compilats per les autoritats nacionals i del PAM que des de 1982 rau a Atenes.

Segons l'avaluació feta el 1985 (Cruzado and Kouyoumjian, 1985), les fonts més importants de contaminants són d'origen terrestre, bé es tracti dels cursos d'aigua o per emissaris submarins.

També s'identificaven tota una sèrie de possibles fonts que en el cas de la Mediterrània tenen cap o molt poca importància com són les incineracions des de vaixells (fins ara prohibides arreu de la Mediterrània), les descàrregues també de vaixells (força limitades en general pels Governos de la regió) o les plataformes petroleres sempre en nombre reduït.

D'altra banda, les descàrregues fetes pels petrolers en arribar a les zones de descàrrega de cru (principalment a les zones sud —Líbia, Tunísia i Algèria— i est —Síria, Turquia, Israel— en les quals arriben els oleoductes, molts d'ells avui en dia pràcticament inutilitzats. En l'època d'aquest *raport*, aquesta era una de les fonts més importants de conta-

minació per hidrocarburs i, de fet, totes les avaluacions que s'havien fet de l'impacte d'aquests productes assenyalaven la Mediterrània central i oriental com la més contaminada (de fet era aleshores una de les zones més impactades del món pel que fa a aquests productes).

Tanmateix, es feia difícil d'acceptar que les mesures tècniques preventives de la pol·lució poguessin contrarestar en el futur immediat el creixement vegetatiu de la població establerta entorn de la Mediterrània i menys encara si aquest creixement anava acompanyat d'un increment per càpita de les activitats agrícoles, ramaderes i industrials. En conseqüència, el futur, almenys pel que fa a les zones costaneres, no es veia gens optimista i certs ambients menys estables podrien ser dislocats i fins i tot destruïts.

Això es veia més plausible en les zones properes a les grans ciutats i rius que presentaven canvis ecològics notables.

Finalment, l'avaluació que l'estudi esmentat va fer de l'impacte de la contaminació sobre objectius crítics (humans, ecosistema, recursos) va ser força optimista en no haver estat assenyalat cap impacte o riscos greus tot i que certes malalties han pogut ser identificades com a resultat d'emprar les platges com a zona d'esbarjo i els mol·luscs marins com a aliment.

Potser el més interessant en els darrers anys ha estat el canvi almenys parcial per part de l'establiment científic sobre els problemes que planteja la pol·lució. Aquesta tan esperada col·laboració entre polítics i científics es podria traduir que avui en dia s'ha deixat en mans de les administracions el seguiment dels nivells de contaminants en l'ambient per a estudiar els processos biogeoquímics naturals que tenen lloc tant en la mar i en l'atmosfera com en la terra. L'aproximació entre ambdues activitats és absolutament necessària per poder determinar la capacitat ambiental i per tant la possibilitat d'emprar la mar com a receptora de nombroses substàncies nocives.

Aquesta ha estat una breu i esbiaxada reflexió i descripció de l'estat de la Mediterrània, però potser el més important per entendre el perquè de tot plegat pel que fa a aquesta mar rau simplement en això: poder gaudir dels regles de delectança que ella ens ofereix quan nadem en les seves aigües.

Per a més informació:

R. MARGALEF. *El ecosistema pelàgic del Mediterráneo*. M. Científico. V: 4. n° 41. pag. 1146-1157.

A. CRUZADO. *Estat de la Mediterrània: Present i Futur*. 1r Fòrum Barcelona 1991. *La Mediterrània: Un repte ambiental*.

J. MASCLÉ, J.P. REHAULT. *El destino del Mediterráneo*. M.C. n° 112. V11. Pàg. 404-412.

BAS. *C Estratègia oceanogràfica-pesquera a la Mediterrània*. 1r Fòrum Barcelona 1991

ROS. J.D., ROMERO. J., BALLESTEROS. E. & GILI. J.M. 1985. *Western Mediterranean* (R. Margalef, ed.): 233-295

ROS. J.D. «La degradació del litoral marí: és cert que la Mediterrània és morta?» *Revista de Catalunya*, 47: 43-64

DCIDOB 51. **La Mediterrània (I).**

Economia mediterrània: Apropaments i allunyaments.
Arcadi Oliveres.

Economia mediterrània: Apropaments i allunyaments

Arcadi Oliveres*

Primeres impressions

«La diversitat dels països que s'ordenen al voltant de la Mediterrània corre el risc de fer-nos oblidar llur integració en un mateix conjunt espacial nat d'una història comuna en un mitjà geogràfic individualitzat». Aquesta doble faceta, presentada per Hildebert Isnard,¹ es fa també present en analitzar els trets característics de la zona, plena alhora d'elements comuns i de disparitats notables.

Resulta difícil negar que ens trobem en una àrea inclosa dins d'un mateix «sistema natural» en una zona que ha vist delmats durant segles els seus recursos minerals, la població de la qual s'ha mogut —i es mou encara— per tal d'aprofitar els escassos aqüífers de què disposa, on quan predominava el sector primari s'havien mantingut unes formes productives similars, els habitants de la qual han manifestat sempre tendències migratòries, que ha esdevingut un dels objectius favorits del turisme de masses i el medi marí que uneix la qual s'ha convertit, a hores d'ara, en un gran pou de deixalles. Tanmateix, aquestes característiques de cohesió contrasten amb una gran disparitat de creixements, amb servituds polítiques diverses, amb variats processos d'integració comercial, amb una interdependència feble i sobretot amb la força de la línia divisòria entre el nord i el sud mediterrani que quasi coincideix amb la que marca la separació entre el desenvolupament i el subdesenvolupament econòmic.

Les dades econòmiques bàsiques

Cal dir en primer lloc que malgrat el

sobreentès de l'expressió «països mediterranis» ens referirem en concret a aquells que són riberencs de la Mar Mediterrània amb l'exclusió de les antigues repúbliques iugoslaves i dels territoris autònoms palestins, dels quals no es pot disposar de moment de dades significatives, i amb la inclusió en canvi de Portugal i de Jordània ja que malgrat no ésser estrictament riberencs hi tenen una història i una economia molt vinculades.

Atenent-nos als aspectes econòmics i socials més rellevants, el quadre adjunt (Núm 1) a aquest article ens permet contemplar-ne alguns d'especial interès:



Aquestes característiques de cohesió contrasten amb la força de la línia divisòria entre el nord i el sud mediterrani que quasi coincideix amb la que marca la separació entre el desenvolupament i el subdesenvolupament econòmic.

—Ens trobem en una àrea geogràfica on els nivells de PIB per càpita assoleixen unes notables diferències (de l'ordre del 700% entre els màxims i els mínims) que queden tanmateix matisades (a un ordre del 170%) si ens referim en canvi a l'índex de desenvolupament humà en el que no tan sols compta el PIB per càpita sinó també els estàndards educatius i l'esperança de vida. Podríem dir, i això

es repetirà sovint, que amb algunes excepcions les diferències més grosses es troben entre els països del nord i els del sud, mentre que els països de l'est de la Mediterrània mantenen unes posicions intermèdies.

—Les estructures productives presenten en els països del sud i de l'est de la Mediterrània un sector primari que, laboralment, ocupa percentatges elevats de la població activa malgrat unes agricultures febles per manca de terres conreables. En aquests mateixos països el sector secundari es debat entre les activitats extractives i els intents de diversificació industrial, mentre que el terciari, normalment el més fort respecte a l'ocupació, significa un aiguabarreig entre vells i nous tipus de serveis.

—Igualment, i quant als resultats productius, les dades del darrer decenni basculen entre els forts ritmes de creixement del PIB per càpita en alguns països (Xipre, Malta, Portugal i Turquia), els ritmes més reduïts però relativament estables de la majoria i el creixement negatiu d'alguns altres (Síria, Jordània i Algèria; i probablement també del Líban i d'Albània).

—En considerar els aspectes socials, les diferències entre les poblacions de l'àrea mediterrània s'accentuen. Ho podem constatar en examinar les disparitats en els ritmes de creixement demogràfic, de consum energètic, de nivells d'alfabetització (especialment en el cas de les dones) i d'edició de premsa diària.

A tenor d'aquestes dades, l'heterogeneïtat sembla destacar sobre l'homogeneïtat econòmica a l'àrea mediterrània. Caldrà però confirmar-ho amb l'anàlisi d'algunes interrelacions comercials i financeres entre els diferents països implicats.

Les interrelacions comercials

Tant per tradició històrica com per especialització productiva, els fluxos de mercaderies entre els països mediterrà-

* Economista.

Professor de la Universitat Autònoma de Barcelona.

nis són relativament intensos. Així per exemple, si per cada un dels 20 països de la zona dels que disposem d'informació fem una llista dels cinc països als que més es ven i una altra dels cinc als que més es compra, podem constatar que, pel que fa a les importacions, de 100 possibles orígens 36 són mediterranis, mentre que pel que fa a les exportacions les destinacions mediterrànies són 38 sobre un total també de 100.

Ara bé, aquest comerç no es pas uniforme entre tots els països sinó que s'escorça cap a una relació intensa, ja sigui bé entre els països que pertanyen a la Unió Europea, o bé entre una bona part de la resta dels països mediterranis i la pròpia Unió Europea. En canvi, les relacions comercials que mantenen entre si els països del sud i de l'est de la Mediterrània són més aviat escasses.

El comerç amb la Unió Europea (de 12 membres) és altament significatiu per a una bona part dels països de la zona (exclosos els pertanyents a la pròpia Unió). Per a aquests països, les importacions es configuren de la següent manera:

—Provinents de la Unió Europea en més d'un 50%: Algèria, Líbia, Malta, el Marroc, Tunísia i Xipre.

—Provinents de la Unió Europea entre un 30 i un 50%: Albània, Egipte, Israel, el Líban, Síria i Turquia.

—Provinents de la Unió Europea en menys d'un 30%: Jordània.

Les exportacions es configuren d'una manera semblant:

—Destinades a la Unió Europea en més d'un 50%: Algèria, Líbia, Malta, el Marroc, Tunísia i Turquia.

—Destinades a la Unió Europea entre un 30 i un 50%: Egipte, Israel, Síria i Xipre.

—Destinades a la Unió Europea en menys d'un 30%: Albània, Jordània, el Líban.

El naixement del capitalisme va anar transformant l'àrea mediterrània en una zona econòmicament perifèrica, allunyada en major o en menor grau del «nucli dur» centroeuropeu.

Pel que fa a les estructures d'integració econòmica (àrees de lliure comerç, unions duaneres, unions econòmiques) els països mediterranis han patit les seves respectives dependències. El naixement del capitalisme va anar transformant l'àrea mediterrània en una zona econòmicament perifèrica, allunyada en major o en menor grau del «nucli dur» centroeuropeu. Això s'ha reflectit en una mancança de processos d'apropament estrictament mediterranis i en una pau latina incorporació o vinculació a la Unió Europea. A hores d'ara només la Unió del Magrib Àrab, que comprèn Algèria, Líbia, el Marroc, Mauritània i Tunísia, representa —i encara molt a les beceroles— una nova via d'integració que per altra banda no lligem pas és ser incompatible amb els lligams establerts amb la Unió Europea.

Alguns organismes especialitzats de la Lliga Àrab per una banda i la Zona de Cooperació Econòmica de la Mar Negra impulsada per Turquia per l'altra comprenen països mediterranis, però aquests organismes hi són minoritaris i a més hi

tenen poc pes específic. En conseqüència, no poden ésser considerats com a processos d'integració de la zona.

Els àmbits de la cooperació

Com podem observar en el quadre adjunt (Núm 2), l'ajut oficial al desenvolupament (AOD) tramès als països del sud i de l'est de la Mediterrània pels països del vessant Nord, per la Unió Europea i pels països del Comitè d'Ajut al Desenvolupament (CAD), en el seu conjunt representa un objectiu reiterat però no prioritari. Aquesta situació és ben lògica si tenim en compte que no ens referim als països de la cua en el ranking del desenvolupament mundial i per altra banda que les raons per les que els països del Nord acorden el seu ajut són més el fruit de les seves polítiques exteriors que no pas el de les necessitats a resoldre.

Així doncs, en parlar de la cooperació mediterrània ens haurem de referir sobretot a la política que amb aquest nom practica la Unió Europea.

En primer lloc cal constatar els acords d'associació que es mantenen amb Turquia (1963), amb Malta (1970) i amb Xipre (1972). Si per una banda sembla clar que la primera futura ampliació de la Unió Europea servirà per incorporar Malta i Xipre, no es pot dir en canvi el mateix en el cas de Turquia. L'interès d'aquest país per la Unió Europea és innegable, tant per raons econòmiques com estratègiques, però la por a la lliure circulació de persones (treballadors) atura qualsevol progrés. Mentrestant s'ha optat per mantenir els tractes comercials existents i complementar-los amb alguns «ajuts financers» pertinents.

En segon lloc s'han d'esmentar els acords comercials² signats amb Israel (1970), amb Algèria, el Marroc i Tunísia (1976), amb l'antiga Iugoslàvia (1970),

Quadre núm. 1 Dades econòmiques bàsiques dels països de la Mediterrània

Països	IDH	PIB/HAB	Ocupació i producció sectorial %						D Anual PIB / HAB 1980-1991	% Terra conreable	Creixement demogràfic %	Deute Extern (% PIB)	AOD (% PIB)	Alfabetització d'adults (%) Total Dones	Consum energètic	Diaris editats per cada 100 persones	
			Agricultura		Indústria		Serveis										
			O	P	O	P	O	P									
França	0,927	18.430	6	3	29	29	65	68	1,8	35	0,7	—	+0,59	99	—	3.850	21
Israel	0,900	13.460	4	9	22	41	74	50	1,7	—	2,8	—	+0,26	95	—	1.930	26
Itàlia	0,891	17.040	9	3	32	33	59	64	2,2	41	0,4	—	+0,34	97,4	—	2.760	11
Espanya	0,888	12.670	11	5	33	34	56	61	2,8	41	0,8	—	+0,26	98	—	2.230	8
Grècia	0,874	7.680	23	17	27	27	50	56	1,1	31	0,6	—	—	93,8	—	2.110	14
Xipre	0,873	9.844	15	—	21	—	64	—	4,9	11,3	0,7	—	-0,40	94	—	—	11
Malta	0,843	7.575	3	3	28	31	69	66	3,8	—	0,4	—	—	87	—	—	15
Portugal	0,838	9.450	17	5	34	39	49	56	3,1	35	94	—	+0,36	86,2	—	1.580	4
Turquia	0,739	4.840	47	18	20	33	33	49	2,9	32,3	2,4	48	-0,30	82	72	809	7,1
Síria	0,727	5.220	23	30	29	23	48	47	-1,4	26,6	3,4	104	-11	67	53	955	2,3
Albània	0,714	3.500	56	35	19	40	25	25	—	—	2,3	—	—	85	—	1.150	4,0
Líbia	0,703	7.000	20	8	30	52	50	40	—	1,0	4,1	—	—	66	52	—	1,5
Tunísia	0,690	4.690	26	18	34	32	40	50	1,1	19,5	2,2	66	-3,2	68	59	556	3,7
Jordània	0,628	2.895	10	7	26	26	64	67	-1,7	3,5	3,0	227	-8,4	82	72	856	5,6
El Líban	0,600	2.500	14	10	27	15	59	75	—	20,3	1,4	—	—	81	74	—	11,7
Algèria	0,553	2.870	18	14	33	50	49	36	-0,7	3,0	2,8	70	-0,8	61	49	1.960	5,1
Egipte	0,551	3.600	42	18	21	30	37	52	1,9	2,3	2,4	133	-10,6	50	35	594	5,7
El Marroc	0,549	3.340	46	19	25	31	29	50	1,6	19,4	2,6	80	-3,7	52	40	252	1,3

Aclariments: I.D.H. = Index de desenvolupament humà (de 1 a 0). - PIB/HAB = Producte interior brut per habitant. - AOD = Ajut oficial al desenvolupament. Consum energètic: Quilograms equivalents de carbó per persona i any

Font: Rapport mondial sur le développement humain 1994. ED. Economica. Paris 1994. Burnmea world data 1993. Encyclopaedia Britannica. Xicago 1993

Les dades corresponen majoritàriament als anys 1992 i 1991

amb tres països del Machrek: Egipte, Síria i Jordània (1977), i amb el Líban (1977). Aquests acords però no es limiten tan sols als intercanvis de mercaderies sinó que comprenen normalment clàusules referides a la cooperació econòmica, financera i tècnica, i per a les quals la Unió Europea disposa d'organismes especialitzats com és el cas del Fons Europeu de Desenvolupament.

Algunes indicacions finals

Si quelcom es pot dir dels països de la Mediterrània, és que estan condemnats a conviure, que ho han fet al llarg de la història i cal que ho facin el millor que puguin. I aquesta voluntat ha d'exigir no solament majors facilitats comercials sinó també la potenciació d'una xarxa d'interessos comuns que s'ha de manifestar amb fluxos d'inversions que donin lloc a empreses comunes, amb transferències de tecnologia, amb cooperació al desenvolupament i amb polítiques migratòries molt més flexibles.

Només així es podran anar reduint les divergents condicions de vida i es podrà anar creant un clima de confiança que trenqui la divisòria Nord-Sud que avui amaga el Mare Nostrum. La celebració

Quadre núm 2: Ajut oficial al desenvolupament			
Anys 1991 i 1992			
	% del total de l'any		% del total de l'any
França:			
El Marroc	3,3	Unió Europea:	
Egipte	2,8	Egipte	4,6
Algèria	2,4	Turquia	3,0
Tunísia	1,3	Jordània	3,0
Itàlia:			
Tunísia	3,8	Ex-Iugoslàvia	1,3
El Marroc	3,2	El Marroc	1,3
Egipte	3,1	Països del comitè d'ajut al desenvolupament (CAD):	
Iugoslàvia	1,3	Egipte	9,0
Turquia	1,2	Israel	2,9
Algèria	0,6	Turquia	1,2
Espanya:			
El Marroc	11,4	El Marroc	1,1
Algèria	4,3	Ex-Iugoslàvia	0,9
Tunísia	0,6	Jordània	0,7

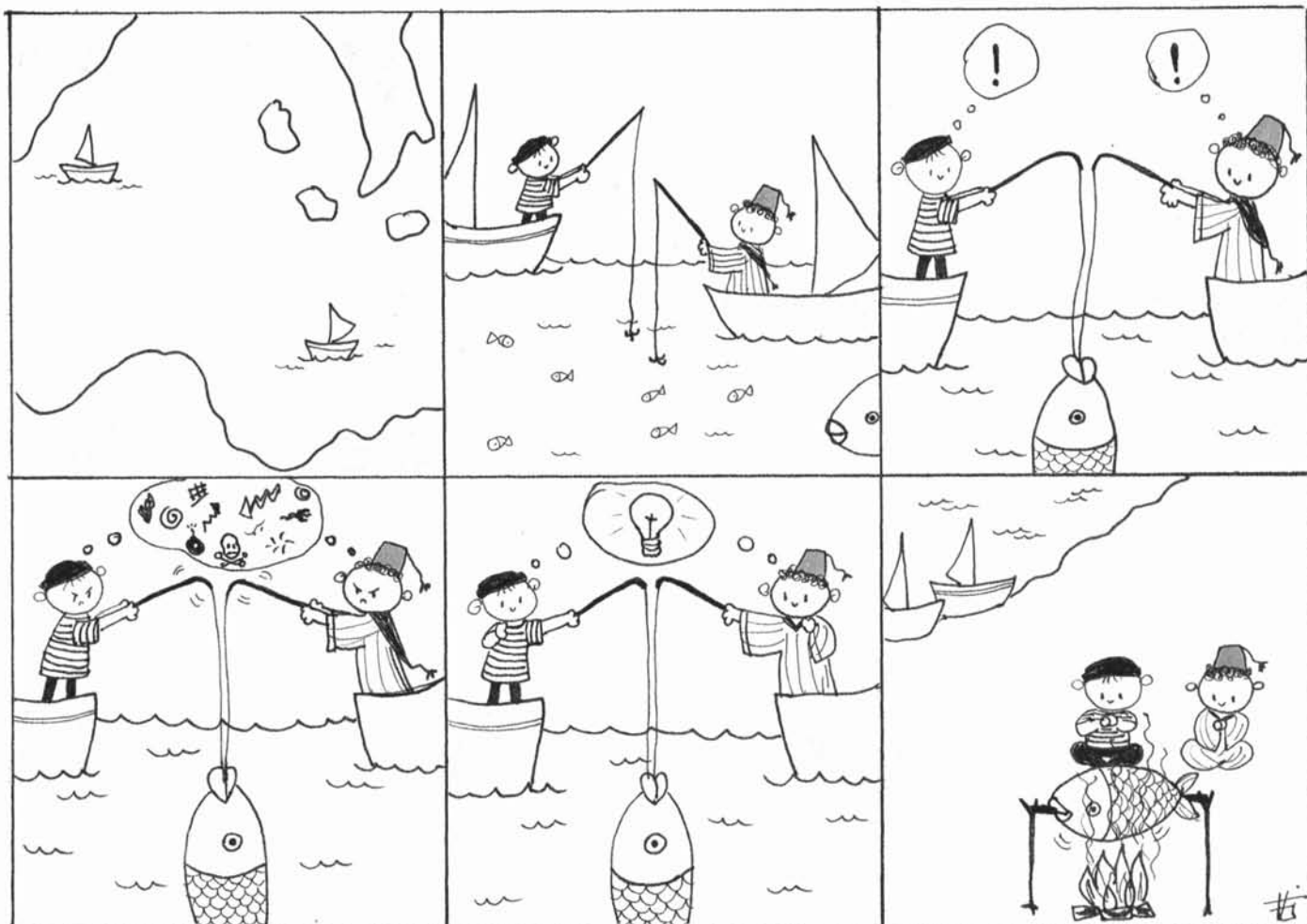
Font: Cooperation pour le Developpement. Rapport 1993. OCDE. París 1994.

a Barcelona, la segona meitat de l'any 1995, d'una Conferència sobre la Seguretat i la Cooperació a la Mediterrània sota els auspicis de la Unió Europea no tindrà un altre remei que contribuir-hi.

¹ Hildebert Isnard: «Pays et paysages méditerranéens». Presses Universitaires de France. 1973.

² Es dona solament la data del primer dels acords comercials que s'hagin signat en cada cas.

TIRA, TIRA!



DCIDOB 51. **La Mediterrània (I).**

Selecció de Documents de la Base de Dades CIDOB.

TERRITOIRES ET FRONTIERES EN MÉDITERRANÉE/ Bichara Khader, Claude Roosens et Amine Ait Chaalal - *Les Cahiers du Monde Arabe*, 114, Belgique, 1994; pp: 1-29

LA GÉOPOLITIQUE DE L'EAU EN MÉDITERRANÉE/ Bichara Khader - *Les Cahiers du Monde Arabe*, 113, Belgique, 1994; pp: 1-25

LA MÉDITERRANÉE PEUT-ELLE MOURIR? CRISES CLIMATIQUES ET POLLUTIONS ANTHROPIQUES DANS UNE MER FERMÉE/ Francois Doumenge - *Peuples Méditerranéens*, 62-63, Paris, 1993; pp: 11-27

LA MÉDITERRANÉE EN L'AN 2050: VÉGÉTATION, ÉCOSYSTÈMES ET UTILISATION DES TERRES/ H. N. Le Houerou, *Peuples Méditerranéens*, 62-63, Paris, 1993; pp: 29-69

LA MEDITERRANÉE ASSASSINÉE/ *Peuples Méditerranéens*, 62-63, Paris, 1993; pp: 2-209

NAVAL ARMS CONTROL AND MARITIME SECURITY IN THE MEDITERRANEAN/ Guido Venturoni - *The International Spectator*, 4, Roma, 1993; pp: 7-9

THE POLITICS OF MEDITERRANEAN NAVAL SECURITY/ Laura Guazzone - *The International Spectator*, 4, Roma, 1993; pp: 11-38

LAW OF THE SEA ASPECTS AND LEGAL POLICIES OF NAVAL ARMS CONTROL IN THE MEDITERRANEAN/ Natalino Ronzitti - *The International Spectator*, 4, Roma, 1993; pp: 39-72

A US PERSPECTIVE ON MEDITERRANEAN NAVAL SECURITY/ Bradford Dismukes - *The International Spectator*, 4, Roma, 1993; pp: 95-112

SOVIET NAVAL ARMS CONTROL IN THE MEDITERRANEAN: WILL RUSSIA ACCEPT THE LEGACY?/ Georgi M. Sturua - *The International Spectator*, 4, Roma, pp: 125-137

NAVAL SECURITY IN THE BLACK SEA AND THE MEDITERRANEAN: A TURKISH VIEW/ Ali L. Karaosmanoglu - *The International Spectator*, 4, Roma, 1993; pp: 139-144

COOPERATION AND STABILITY IN THE MEDITERRANEAN: AN AGENDA FOR PARTNERSHIP/ *The International Spectator*, 3, Roma, 1994; pp: 5-20

POLITICAL INSTITUCIONS AND POLITICAL CULTURE IN THE SOUTHERN MEDITERRANEAN/ George Joffé - *The International Spectator*, 3, Roma, 1993; pp: 33-51

DESINTEGRATION AND INTEGRATION IN THE MEDITERRANEAN/ Álvaro de Vasconcelos - *The International Spectator*, 3, Roma, 1993; pp: 67-78

THE UNITED STATES AND NATO IN THE MEDITERRANEAN: AN AMERICAN PERSPECTIVE OF THE POST-COLD WAR ERA/ Richard Grimmett - *The International Spectator*, 3, Roma, 1993; pp: 79-86

INSTABILITY SOUTH OF THE MEDITERRANEAN: RECOMMENDATION FOR THE WEST/ Roberto Aliboni - *The International Spectator*, 3, Roma, 1993; pp: 87-96

LES FLUX MIGRATOIRES DANS LES BASIN MÉDITERRANÉEN/ Michel Poulain - *Politique Étrangère*, 3, Paris, 1994; pp: 689-705

ECOLOGÍA Y SEGURIDAD EN EL MEDITERRÁNEO, UNA AGENDA DE COOPERACIÓN/ Vicenç Fisas - ICARIA, Barcelona, 1993; pp: 7-160

LA MÉDITERRANÉE: ESPACE DE COOPÉRATION?/ Jacques Bourrinet (et al) - *Economica*, Paris, 1994; pp: 9-372

EL MEDITERRÁNEO/ Fernand Braudel, Georges Duby, Maurice Aymard (et. al) - Espasa Calpe, Madrid, 1987; pp: 9-306

MEDITERRANEAN POLITICS (VOLUMEN 1)/ Richard Gillespie - Pinter Publishers, London, 1994; pp: 1-262

PUBLICACIONS D'INTERÈS

- PEUPLES MÉDITERRANÉES/ Paris
- THE INTERNATIONAL SPECTATOR/ Roma
- POLÍTICA EXTERIOR/ Madrid
- EUROPA YEAR BOOK 1993/ Londres
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA - BRITANNICA YEAR BOOK 1994/ Chicago
- KEESING'S RECORDS OF WORLD EVENTS/ United Kingdom



BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

Domiciliació del rebut anual a entitat bancària o de crèdit.
Omplir la butlleta adjunta i enviar per correu a la Fundació CIDOB. C/ Elisabets, 12 - 08001 Barcelona.

Nom i cognoms / Nom de la Institució _____		Banc o Caixa _____
Adreça _____		Adreça _____
Població _____	Codi Postal _____	Població _____
Telèfon _____	Fax _____	Nom del (dels) Titular (s) _____
Data de naixement (en cas de persones físiques) _____		
DNI _____	Professió _____	Senyor Director:
Activitat principal en cas d'organismes o empreses _____		Prego a vostè que carregui al meu compte/llebreta, en aquesta entitat, els rebuts que presentarà la Fundació CIDOB.
		Atentament
A. <input type="checkbox"/> dCIDOB + «Afers Internacionals» + Anuari Internacional + Serveis:	14.000 ptes.	
B. <input type="checkbox"/> dCIDOB + «Afers Internacionals» + Serveis:	7.500 ptes.	
C. <input type="checkbox"/> dCIDOB + Serveis:	4.000 ptes.	
D. <input type="checkbox"/> Anuari Internacional:	7.500 ptes.	(Signatura)
E. <input type="checkbox"/> Revista «Afers Internacionals»:	3.500 ptes.	Signat per: _____
F. <input type="checkbox"/> Revista dCIDOB:	2.200 ptes.	Adreça del titular: _____
Desitjo rebre més informació sobre: <input type="checkbox"/> Cursos <input type="checkbox"/> Màsters <input type="checkbox"/> Activitats		Núm. Compte/Llebreta: _____